

FRİG UYGARLIĞI SERAMİK SANATI
VE
KİŞİSEL YORUMLAR
Hakan PEKYAMAN
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Prof. Ayşegül TÜREDİ ÖZEN
Ağustos, 2008
Afyonkarahisar

**T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SERAMİK ANASANAT DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**FRİG UYGARLIĞI SERAMİK SANATI
VE
KİŞİSEL YORUMLAR**

**Hazırlayan
Hakan PEKYAMAN**

**Danışman
Prof. Ayşegül TÜREDİ ÖZEN**

AFYONKARAHİSAR 2008

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Frig Uygarlığı Seramik Sanatı ve Kişisel Yorumlar” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

29/08/2008

Adı Soyadı

Hakan PEKYAMAN

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ayşegül TÜREDİ ÖZEN

Jüri Üyeleri: Doç. Dr. İsmail YARDIMCI

Doç. Dr. Soner GENÇ

Seramik anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Hakan PEKYAMAN'ın "Frig Uygarlığı Seramik Sanatı ve Kişisel Yorumlar" başlıklı tezi 29/08/2008 tarihinde saat 14.30'da Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ

MÜDÜR

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

FRİG UYGARLIĞI SERAMİK SANATI VE KİŞİSEL YORUMLAR

Hakan PEKYAMAN

Seramik Anasanat Dalı

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ağustos 2008

Danışman: Prof. Ayşegül TÜREDİ ÖZEN

“Frig Uygarlığı Seramik Sanatı ve Kişisel Yorumlar” konulu bu çalışmada M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısında siyasal birliğini oluşturan Frig Uygarlığı, Frig sanatı ve Frig seramikleri ele alınmış ve bu bilgilerden yola çıkılarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Frig Devleti'nin ortaya çıkışı, kültürü, sanatı ve sosyo-politik yapısı genel bir çerçevede anlatılmıştır. Frig Uygarlığı, sanatı ve seramiklerine ışık tutan arkeolojik veriler araştırılarak Frig seramik sanatı, çanak çömleği, mimari seramikleri ve seramik kronolojisi ile ilgili somut kaynaklar incelenmiştir. Frig seramik sanatının çevresinde yaşayan diğer uygarlıklardan etkilendiğini, ancak bu etkilenmenin birebir olmadığını ve zaman içerisinde özgün bir kimliğe kavuşarak Frig seramik sanatını oluşturduğu görülmektedir.

Frig seramik sanatı, yaşadıkları coğrafyanın fiziki özelliklerinden etkilenmiştir. Ayrıca Frigler'in, doğu, batı ve Anadolu kültürlerini bir arada yaşatmış bir toplum olarak, bu kültürel etkileşimlerden oluşan özgün bir sanat anlayışı kazandığı arkeolojik belgeler ışığında yorumlanabilir.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında, modern seramik sanatı anlayışında gerçekleştirilmiş seramik çalışmalar ile halen üzerinde yaşadığımız topraklarda binlerce yıl önce varlık göstermiş Frig Uygarlığı'nın izleri çağdaş anlamda yorumlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seramik Sanatı, Frig Uygarlığı, Frig Sanatı, Frig Seramik Sanatı

ABSTRACT

PHRYG CIVILIZATION CERAMIC ART AND PRIVATE INTERPRETATIONS

Hakan PEKYAMAN

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT of CERAMIC**

August 2008

Advisor: Prof. Ayşegül TÜREDİ ÖZEN

In this study with the name of “Phryg Civilization Ceramic Art and Private Interpretations” The Phryg civilization which built political unity on the second half of 8. Century B.C., Phryg Art and Phryg ceramics are dealt and with this informations a general evaluation is made.

The beginning Phryg Government, its culture, art, socio-politic structure is illustrated in a general frame. Archeological data enlightening Phryg civilisation, art and ceramic are studied and tangible resources about Phryg ceramic art, pottery, architectural ceramics and ceramic chronology are investigated. It is observed that Phryg ceramic art is effected by local civilisations but not exact and with time it reached an original self-hood and builded the Phryg ceramic art.

Phryg ceramic art is effected by the physical specifications of their habitat. Besides that it can be concluded with archeological evidences that Phryg as a society which made east- west and anatolian cultures live together had an original art concept with this cultural interactions.

With all this evaluations with the ceramic Works made in a modern ceramic art concept the traces of Phryg civilisations whic were lived thousand years earlier in the land we still live tried to interprete in an contemporary concept.

Keywords: Ceramic Art, Phryg Civilisation, Phryg Art, Phryg Ceramic Art.

ÖNSÖZ

Anadolu toprakları yüzyıllar boyunca doğu ve batı uygarlıkları arasında adeta bir köprü görevi görmüş ve medeniyetlerin geçiş bölgesi olmuştur.

M.Ö. 750'den sonra Anadolu'da varlık gösteren Frigler Anadolu'nun coğrafi konumundan dolayı meydana gelen kültürlerarası etkileşimi tüm yaşantılarına yansıtılmışlardır. M.Ö. 8. yüzyılda güçlü bir devlet durumuna gelen Frigler doğu ve batı medeniyetleri arasında kendine yer edinmiş ve Anadolu'nun siyasi, kültürel ve sanatsal oluşumuna etki etmiştir.

Bu çalışmada Frig Uygarlığı, sanatları, seramik sanatları incelenmiş ve Modern Seramik Sanatı alanında Frig Uygarlığı konulu seramikler yapılmaya çalışılmıştır.

Yüksek Lisans tezimin oluşumunda, büyük destek, bilgi ve emek veren değerli hocam Prof. Ayşegül TÜREDİ ÖZEN'e, katkılarından dolayı değerli arkadaşım S. Veysel ÖZEL'e, bana daima büyük sabır ve anlayışla yaklaşan sevgili eşim Asuman PEKYAMAN'a, motive olmamda büyük etkisi olan oğlum Kaan PEKYAMAN'a ve benim bugünlere ulaşmamı sağlayan, güven ve desteklerini esirgemeyen sevgili annem ve babama, teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Hakan PEKYAMAN
Afyonkarahisar, 2008

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YEMİN METNİ	ii
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
RESİMLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FRİG UYGARLIĞI

1. FRİG UYGARLIK TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	2
1.1. FRİG ÜLKESİ.....	5
1.2. FRİG TOPLUMU.....	6
1.3. FRİGYA KRALLIĞI.....	6
1.4. FRİG UYGARLIĞI ŞEHİR VE BİNA YAPILARI.....	7
1.5. FRİGLERİN DİLİ VE YAZISI.....	8
1.6. FRİG DİNİ, TANRILARI, TÖRENLERİ.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

FRİG SANATI

1. FRİG SANATINA GENEL BİR BAKIŞ.....	13
1.1. MİMARİ VE KAYA ANITLARI.....	14
1.2. HEYKEL.....	15
1.3. MARANGOZLUK.....	16
1.4. MADENCİLİK.....	17
1.5. DOKUMACILIK.....	19
1.6. KÜÇÜK EL SANATLARI.....	19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FRİGLERDE SERAMİK

1. FRİG SERAMİĞİ.....	21
1.1. FRİG SERAMİK KRONOLOJİSİ.....	23
1.1.1. Ön Frig Dönemi Ö.F. (M.Ö. 1200-900).....	23
1.1.2. Erken Frig Dönemi I-EF I (M.Ö. 900-850).....	24
1.1.3. Erken Frig Dönemi II-EF II (M.Ö. 800-785).....	25

1.1.4. Olgun Frig Dönemi I-OF I (M.Ö. 800-725).....	26
1.1.5. Olgun Frig Dönemi II-OF II (M.Ö. 740-690).....	27
1.1.6. Alt – Frig Dönemi – AF (M.Ö. 700-600).....	28
2. FRİGLERDE MUTFAK SERAMİKLERİ.....	28
3. FRİGLERDE MİMARİ SERAMİKLER.....	46
4. FRİGLERDE DİĞER SERAMİK ÜRÜNLER.....	57

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FRİG SANATI VE SERAMİKLERİNDEN ÇIKIŞLI KİŞİSEL YORUMLAR

1. KİŞİSEL YORUMLARDA SERAMİKLERİN TASARIM SÜRECİ	62
2. KİŞİSEL YORUMLARDA SERAMİK ÇALIŞMALARIN YAPIM AŞAMALARI.....	69
3. SERAMİK ÇALIŞMALARDAN ÖRNEKLER.....	71
SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA.....	88
EKLER	
SÖZLÜK.....	90

RESİMLER LİSTESİ

Sayfa

Resim 1. Demir Çağı'nın Başlarında Anadolu Yarımadasına Doğru Yapılan Çeşitli Göçleri Gösterir Harita.....	2
Resim 2. Kral Gordios'un Canlandırması.....	3
Resim 3. Gordion'da Büyük İskender Sonrasına Ait Tabakada Bulunan Kral Midas'ın Topraktan Küçük Büstü M.Ö. 4. Yüzyıl.....	4
Resim 4. Frigya sınırlarını gösteren harita.....	5
Resim 5. Gordion daki Büyük Megaron'un Rekonstrüksiyonu.....	8
Resim 6. Köhnüş Vadisi'ndeki Matlaş Anıtı'nda Henüz Çözölemeyen Bir Frig Yazıtı.....	9
Resim 7. İki Müzisyenin Eşlik Ettiği Ana Tanrıça Matar Heykeli.....	10
Resim 8. Midas Anıtı (Yazılıkaya).....	12
Resim 9. Aslantaş Anıtı.....	14
Resim 10. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki Frig Taş Aslan Kabartması (Andezit) (Yük. 110cm.-M.Ö. 7. Yüzyıl).....	15
Resim 11. Büyük Tümölüs Mezar Odasında Bulunan Frig Ahşap İşçiliğinin Örneklerinden Olan Ahşap Masa.....	16
Resim 12. Gordion'da Büyük Tümölüs'te Bulunan Ve Frig Maden Sanatının Bir Şaheseri Olan M.Ö. 8. Yüzyıla Ait "Siren Kulplu Tunç Kazan"	17
Resim 13. Gordion'da Büyük Tümölüs'te Bulunan Frig Tunç Kazanın Kulpları Sfenks'lerden Ayrıntı.....	18
Resim 14. Fibulalar (Elbise İğneleri).....	18
Resim 15. Bir Frig Soylusuna Ait Gordion'da Bulunan Fildişi Tarak.....	20
Resim 16. Fildişi Örneklerinden Soldan Sağa Doğru; Kanatlı Disk, Çiçek Motifli Süsleme Parçası, Çizgi Süslemeli Disk, Ve Makara Biçimli, Baklava Dilimi, Meander Motifli Süs Parçası.....	20
Resim 17. Kültepe/Karniş'de Bulunan Demir Çağı Frig Seramiği Profil ve Desen Çizimleri.....	22
Resim 18. Yozgat/Alışar Erken Frig Boyalı Seramiği, Profil ve Desen Çizimleri.....	25
Resim 19. Yozgat/Alışar Olgun Stil Frig Boyalı Seramiği, Profil ve Desen Çizimleri.....	27
Resim 20. Gordionda Bulunan Erken Frig Dönemi Emziği Süzgeçli Testi.....	29
Resim 21. Pişmiş Topraktan Yapılmış Süzgeçli Kap.....	30
Resim 22. Orta Frig Dönemi Çizgi Bezekli Yonca Ağızlı Testi.....	30
Resim 23. Orta Frig Dönemi Gri Perdahlı Gaga Ağızlı Testi.....	31
Resim 24. Pişmiş Topraktan Yapılmış Yonca Ağızlı Testicik.....	31
Resim 25. Gordion'da Bulunan Erken Frig Dönemi Kulplu Maşrapa-I.....	32
Resim 26. Gordion'da Bulunan Erken Frig Dönemi Kulplu Maşrapa-II.....	32
Resim 27. Gordion'da Bulunan Erken Frig Dönemi Desenli, Düz Maşrapa.....	33
Resim 28. Pişmiş Topraktan Yapılmış Kupa.....	33
Resim 29. Pişmiş Topraktan Yapılmış Kaz Biçimli Törensel İçki Kabı.....	34
Resim 30. Pişmiş Topraktan Yapılmış Riton (Gordion Kazısı)-I.....	35
Resim 31. Pişmiş Topraktan Yapılmış Riton (Gordion Kazısı)-II.....	35
Resim 32. Pişmiş Topraktan Yapılmış Kâse-I.....	36

Resim 33. Pişmiş Toprakta Yapılmış Kâse-II.....	36
Resim 34. Pişmiş Toprakta Yapılmış Tabak.....	37
Resim 35. Pişmiş Toprakta Yapılmış Çanak.....	37
Resim 36. Pişmiş Toprakta Yapılmış Çömlek.....	38
Resim 37. Pişmiş Toprakta Yapılmış Akıtacaklı Kap (Gordion Kazısı).....	38
Resim 38. Pişmiş Toprakta Yapılmış Boya Bezekli Kabartmalı Vazo.....	39
Resim 39. Pişmiş Toprakta Yapılmış Krater (Polatlı).....	39
Resim 40. Pişmiş Toprakta Yapılmış Krater.....	40
Resim 41. Pişmiş Toprakta Yapılmış Arı Kovanı.....	40
Resim 42. Pişmiş Toprakta Yapılmış Bezemeli Küp (Alişar Kazısı).....	41
Resim 43. Pişmiş Toprakta Yapılmış Urna.....	41
Resim 44. Pişmiş Toprakta Yapılmış Çift Kulplu Kap (Polatlı).....	42
Resim 45. Pişmiş Toprakta Yapılmış Kripter.....	48
Resim 46. Pişmiş Toprakta Yapılmış Kaplama Levhaları.....	48
Resim 47. Pişmiş Toprakta Yapılmış Akroter.....	49
Resim 48. Pişmiş Toprakta Yapılmış Antefiks.....	50
Resim 49. Çatı 2 Sisteminin Çizimi.....	51
Resim 50. Baklava Bezemeli Askılı Firiz Levhası.....	52
Resim 51. Theseus ve Minotauros'un Betimlendiği Askılı Firiz Levhası.....	53
Resim 52. Yağmur Suyu Oluğu.....	53
Resim 53. Yağmur Suyu Oluk Levhası.....	54
Resim 54. Askılı Firiz Levhası-I.....	55
Resim 55. Askılı Firiz Levhası-II.....	56
Resim 56. Askılı Firiz Levhası-III.....	56
Resim 57. Pişmiş Toprakta Yapılan Üç Ayak.....	57
Resim 58. Pişmiş Toprakta Yapılan Kaide-I.....	58
Resim 59. Pişmiş Toprakta Yapılan Kaide-II.....	58
Resim 60. Pişmiş Toprakta Yapılan Figürin Başı.....	59
Resim 61. Pişmiş Toprakta Yapılan Aslan Heykelciği.....	59
Resim 62. Pişmiş Toprakta Yapılan Aslan Heykelciği Parçası.....	60
Resim 63. Pişmiş Toprakta Yapılan Mühür-I.....	60
Resim 64. Pişmiş Toprakta Yapılan Mühür-II.....	61
Resim 65. Pişmiş Toprakta Yapılan Ağırşaklar.....	61
Resim 66. Eskiz 1.....	63
Resim 67. Eskiz 2.....	63
Resim 68. Eskiz 3.....	64
Resim 69. Eskiz 4.....	64
Resim 70. Eskiz 5.....	65
Resim 71. Eskiz 6.....	65
Resim 72. Eskiz 7.....	66
Resim 73. Eskiz 8.....	66
Resim 74. Eskiz 9.....	67
Resim 75. Eskiz 10.....	67
Resim 76. Eskiz 11.....	67
Resim 77. Eskiz 12.....	68
Resim 78. Bisküvi Pişirimi İçin Fırının Yerleştirilmesi.....	70
Resim 79. Sırlı Pişirim Sonrası Fırının Boşaltılması.....	70
Resim 80. “Frig Kapısı” 65X35X10 cm, 2007, Şamot Çamuru 1200°C, H. Pekyaman.....	71

Resim 81. “Frig Kapısı” Detay.....	72
Resim 82. “İsimsiz 1” (25X65X6 cm)X3, 2007, Şamot Çamuru 1200°C, H. Pekiyanan.....	72
Resim 83. “İsimsiz 1” Detay1.....	73
Resim 84. “İsimsiz 1” Detay 2.....	73
Resim 85. “İsimsiz 1” Detay 3.....	73
Resim 86. “Aslantaş” 65X15X10 cm, 2007, Şamot Çamuru 1200°C, H. Pekiyanan.....	74
Resim 87. “Aslantaş” Detay.....	75
Resim 88. “İsimsiz 2” 65X30X15 cm, 2007, Şamot Çamuru 1200°C, H. Pekiyanan..	76
Resim 89. “İsimsiz 2” Detay.....	77
Resim 90. “İsimsiz 3” Düzenleme 40X120X20 cm, 2007, Döküm Çamuru 1200°C, H.Pekiyanan.....	78
Resim 91. “İsimsiz 3” Detay.....	78
Resim 92. “İsimsiz 4” 3’lü Düzenleme (40X20X9 cm)X3, 2008, Döküm Çamuru 1200°C, H. Pekiyanan.....	79
Resim 93. “İsimsiz 4” Detay 1.....	80
Resim 94. “İsimsiz 4” Detay 2.....	80
Resim 95. “İsimsiz 4” Detay 3.....	80
Resim 96. “İsimsiz 5” Düzenleme 25X50X40 cm, 2008, Ön Görünüm, Döküm Çamuru 1200°C, H. Pekiyanan.....	81
Resim 97. “İsimsiz 5” Arka Görünüm.....	81
Resim 98. “İsimsiz 6” Düzenleme (72X21X7 cm)X2, 2008, Döküm Çamuru 1200°C, H. Pekiyanan.....	82
Resim 99. “İsimsiz 5 – 6” Detaylar.....	82
Resim 100. “Frigya Centrum I” 17X17X2 cm, 2008, Döküm Çamuru 1200°C, H. Pekiyanan.....	83
Resim 101. “Frigya Centrum I” Detay.....	83
Resim 102. “Frigya Centrum II” 27X27X2 cm, 2008, Döküm Çamuru 1200°C, H. Pekiyanan.....	84
Resim 103. “Frigya Centrum II” Detay.....	84
Resim 104. “Frigya Centrum III” 37X37X2 cm, 2008, Döküm Çamuru 1200°C, H. Pekiyanan.....	85
Resim 105. “Frigya Centrum III” Detay.....	85
Resim 106. “İsimsiz VII” 27X35X2cm, 2008, Döküm Çamuru 1200°C, H. Pekiyanan.....	86
Resim 107. “İsimsiz VII” Detay.....	86

KISALTMALAR

YHSS : Yassihöyük Stratigrafi Sırası

vb. : Ve benzeri

E.F. : Erken Frig

YL : Yüksek Lisans

M.Ö. : Milattan önce

Ö.F. : Ön Phryg

O.F. : Olgun Frig

A.F. : Alt – Frig

GİRİŞ

Yüzyıllarca doğu ve batı uygarlıkları arasında bir köprü görevi görmüş olan Anadolu'ya M.Ö. 12. yüzyılın başlarındaki Ege Göçleriyle birçok kavim göç etmiş, bu göçler sonucunda Anadolu'nun siyasal ve kültürel yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Frigler Ege Göçleriyle Anadolu'ya gelen kavimlerin en önemlilerinden biridir. Anadolu'da yaşayan Hitit devletinin çöküşü ile yeni kültürler ortaya çıkmaya başlamıştır. Frig Devleti M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısında siyasal birliğini oluşturarak, doğu ve batı medeniyetleri arasında kendine yer edinmiş, güçlü bir devlet haline gelmiş ve Anadolu'nun sanatsal, kültürel ve siyasal oluşumuna etki etmiştir.

Frigler hakkında, en çok ışık tutan verilerin en önemlilerinden biri de seramikleridir. Seramik alanında Frigler çok çeşitli örneklere sahiptirler. Günlük kullanım için yapılan kap kacak, törensel içki kapları, mimari levhalar, çatı kiremitleri, çocuk oyuncakları belli başlı seramik buluntulardır. Bu seramik buluntular Friglerin yaşamları, kültürleri, diğer medeniyetlerle ilişkileri vb. konularda çok değerli bilgiler vermektedir. Bu seramik buluntuların arkeolojik değerlerinin yanı sıra çok önemli olan estetik ve sanatsal özelliklerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Ele geçirilen buluntularda, tarihsel sınıflandırmaları itibariyle olağanüstü bir dil birliği gözlemlenmektedir. Adeta Frig halkı günlük yaşamlarını ve duygularını yaptıkları seramiklerle dile getirmişlerdir. Günümüz sanatında olduğu gibi Frigler yaşadıkları coğrafi çevreden etkilenmişler ve seramiklerine yansıtmışlardır. Frigya olarak tanımlanan bölgeye baktığımızda ormanlık, dağlık, sulak alanlar, ovalar vb. gibi çok zengin coğrafi çeşitliliklerin bulunduğunu görmekteyiz. Frigya bölgesinin farklı bölümlerinde yaşayan Frig insanı yaşadığı bölgenin coğrafyasında ve doğal yaşamında gördüklerini, yaptıkları seramiklere, kaya anıtlarına ve günlük yaşantılarına yansıtmışlardır.

“Frig Uygarlığı Seramik Sanatı ve Kişisel Yorumlar” konulu bu çalışmanın kapsamında, Frig tarihi ve kültürü ile ilgili arkeolojik ve filolojik belgelerle bu toplumun genel kimliği, sanatı ile seramiklerine ışık tutan veriler incelenmiştir. Son aşamada ise Modern Seramik Sanatı anlayışına uygun olarak gerçekleştirilmiş önerilerin tasarım sürecine ve örneklere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FRİG UYGARLIĞI

1. FRİG UYGARLIK TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

Anadolu'ya binlerce yıldır çeşitli yönlerden birçok göç olayı yaşanmıştır (Resim 1). Bu göçlerden en çarpıcı ve en uzun süreli olanı; M.Ö.1200 yıllarına doğru başlamış ve dalgalar halinde 400 yıl kadar devam etmiş olan Balkan-Thrak göçleridir. Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışını izleyen yıllarda yoğunlaşan bu göçler sonucunda Anadolu pek çok yeni etnik gruba ev sahipliği yapmaya başlamış ve giderek artan bir nüfusa sahip olmuştur.

Resim 1. Demir Çağı'nın Başlarında Anadolu Yarımadasına Doğru Yapılan Çeşitli Göçleri Gösterir Harita

Kaynak: Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, 2003: 234.

Frigler göç yoluyla Anadolu'ya gelerek yerleşmiş aslında Anadolu'ya olmayan bir kavimdir. "Balkanlardan gelerek, Hitit imparatorluğuna son veren, göçebelikten uygarlığa, dünya devletliğine ulaşan, Friglerde, İndo-German Hititler gibi, Anadolu kültürünü benimsemişlerdir" (İşcan,2002b:1). Friglerin Anadolu'ya göçlerini incelediğimizde M.Ö.5. yüzyılda yaşamış Halikarnassos'lu tarihçi Herodotos ve eski çağ yazarları karşımıza çıkmaktadır.

“... Makedonialılar'ın komşuları olan Frigler Anadolu'ya Makedonia ve Trakya'dan gelmiştir. Batı Makedonia'da yaşayan bu halk önceleri Bryg adını taşıyordu; Asia'ya yani Anadolu'ya geçtikten sonra ise yurtlarıyla birlikte adları da değişerek Frig biçimine kavuşmuştur.” (Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, 2003: 234).

Frigler hakkında ele geçen yazılı kaynaklardan Anadolu'ya M.Ö. 1190'larda geldikleri ve Çanakkale yakınları, İznik Gölü kıyıları, Sakarya Nehri Vadisine doğru yayıldıkları anlaşılmaktadır.

“Ancak siyasal bir topluluk olarak ilk defa M.Ö. 750'den sonra ortaya çıkmışlardır. Midas döneminde ise (M.Ö. 725-695/675) bütün Orta ve Güneydoğu Anadolu'ya egemen, güçlü bir krallık düzeyine ulaşmışlardı. Hint-Avrupa kökenli oldukları halde kısa bir süre içinde Anadolulaşmışlar ve bir yandan Helen öbür yandan Geç Hitit etkileri altında kalmış olmakla birlikte özgün ve Anadolulu bir kültür oluşturmuşlardır.” (Akurgal, 2005: 265).

Birçok kaynakta verilen bilgiye göre, M.Ö. 750'den sonra siyasal bir topluluk olarak ortaya çıkan Frig Devleti'nin ilk kralı, Gordios' dur (Resim 2). Kral Gordios'un ismi Frig devletinin başkentine de Gordion şeklinde yansımıştır.

Resim 2. Kral Gordios'un Canlandırması
Kaynak: www.yazilikaya.somee.com, 2008

Gordios'dan sonra Frig tahtına oğlu Midas geçmiştir (Resim 3). Kral Midas, bir yandan doğu ve güneydoğu Anadolu'da Urartu, Kuzey Suriye ve Asur ile diğer yandan batıda Batı Anadolu sahilleri ve Kıta Yunanistan ile ilişkiye giren Anadolu'nun ilk Demir Çağ kralı olarak bir üne sahiptir.

Resim 3. Gordion'da Büyük İskender Sonrasına Ait Tabakada Bulunan, Kral Midas'ın Topraktan Küçük Büstü M.Ö. 4. Yüzyıl

Kaynak: Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, 2003: 241.

“Midas'ın ölümü hakkında Asur belgelerinde herhangi bir bilgi verilmemiştir. Buna karşılık antik batı kaynaklarında onun, Kimmerli istilacılara karşı aldığı yenilgiye dayanamayıp boğa kanı içerek intihar ettiği bildirilmektedir. Başkent Gordion'u yağmalayıp yıkan, Midas'ın ölümüne neden olan Kimmer istilasını için Eusebios, MÖ 696/695, S.J. Africanus ise MÖ 675 – 674 tarihini vermektedir. Bununla birlikte Frig – Kimmer mücadelesi ile ilgili yazılı belge olmaması ve Gordion'da son yıllarda yangın tabakasından elde edilen radyokarbon tarihine bağlı olarak büyük yangının Kimmerler'e mal edilmemesi nedeniyle babası Gordios gibi efsanevi kral Midas'ın da akibeti şimdilik tarihin sırlarla dolu sayfalarında gizlidir.” (Tüfekçi Sivas, 2007: 11).

Frigler, başlangıçta Eskişehir, Afyon, Ankara ve Sakarya vadilerini içine alan bir bölgede, sonraları Kütahya'dan Kızılırmak'a, Ankara'dan Denizli'ye dek olan bölgede güçlü bir uygarlık oluşturmuş Balkan kökenli bir kavimdir. Bu kavim bazı kaynaklarda “Frig” bazılarında ise “Phryg” şeklinde yazılarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada “Frig” yazım şeklinin kullanılması tercih edilmiştir.

1.1. FRİG ÜLKESİ

Helen'ler Anadolu'nun ortası ile batısı arasında kalan bölüme "Frigya" adını vermişlerdir. Sakarya nehri ve Menderes nehrinin yukarı kaynakları arasındaki küçük plato Frig ülkesinin merkezini meydana getiren alandır. Ortalama yüksekliği bin metreyi bulan yaylalar bulunmaktadır. Frigler, buradan güney ve doğu yönde genişleyerek Anadolu içlerine yayılmaya devam etmiştir (Resim 4).

Resim 4. Frigya Sınırlarını Gösteren Harita
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı. 2007: 10.

Frigya üç önemli yönetim bölgesinden oluşmaktadır (Uçankuş, 2002: 15):

- Kuzey Frigya Parura (Yanık Frigya)
- Orta Frigya Salutaris (Şifalı Frigya)
- Güney Frigya Pekatina

Frigya'da iki önemli merkez vardır: birincisi siyasal yönetim merkezi Gordion (Yassıhöyük–Polatlı), diğeri ise dinsel merkez olan, yazlık Midas kentidir (Yazılıkaya).

1.2. FRİG TOPLUMU

Frig toplumu özellikle köylü ve çiftçilerden oluşmaktadır. Gordion ve Midas şehirlerinde gelişmiş bir aydın tabakası bulunmaktadır. Bunun yanında tüccar ve esnaf sınıfları da yer almaktadır.

Eskiçağ yazarları, çoğunlukla Frigleri müzik ve dansa başarılı, ancak cesaret ve enerjiden yoksun, köle ruhlu bir ulus olarak tanımlarlar. Ancak, Frigler bu kötü özelliklerini daha sonraki dönemlerde kazanmışlardır.

Homeros Frigleri “savaşa girmek için yanıp tutuşan” bir ulus olarak tanımlar. Heredotos Pers Kralı Büyük Darius’un ordusundaki “yiğit savaşçı uluslar arasında”, Friglere özel bir yer verildiğini yazmaktadır. Frigler göçebe kökenli olmalarından dolayı usta birer süvaridirler. Frig süvarileri ucu öne eğik serpuşları kullandıkları, bir kollarında küçük kalkanlar ve uzun mızraklar taşıdıkları bilinmektedir. Piyadeler, dize inen dar bir şort, kısa eteklik ile dizlere kadar çıkan işli çoraplar giymektedirler. Frig ulusunu tanıma konusunda kaynaklardan biride Asur resimleri ve kabartmalarıdır. Bunlara göre Frig erkekleri buklemi saçları, kısa sakalları ve Lydia tipinde yuvarlak küpeleriyle Yunan özellikleri taşırlar; uzun giysileri, köşeleri püsküllü renkli yatay bantlarla bezelidir; uzun çizmeleri vardır.

1.3. FRİGYA KRALLIĞI

“Frigler, M.Ö. 10. yüzyıl içinde Polatlı yöresine, yani sonraları başkent yaptıkları Gordion'a varmışlardı. Uzun bir karanlık dönemden sonra, M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısında merkezi bir devlet durumuna gelen Friglerin, adı en çok duyulmuş kralları Gordios ve oğlu Midas'tır” (Uçankuş, 2002: 16). Gordios Frig Devletinin ilk kralıdır başkentleri Gordion şehrinin ismi de buradan gelmektedir.

Frig Krallığı M.Ö. 8. yüzyılın sonlarına doğru en güçlü dönemlerini yaşamaktadır. Doğu’da Amasya, batıda Burdur, kuzeyde Samsun ve güneyde Niğde’ye kadar yayılmıştır. Frig halkı ve kral ailesi krallarının ölümü ve başkentlerinin yok almasına rağmen Orta Anadolu’nun çeşitli bölgelerine yayılarak beylikler halinde yaşamaya devam etmişlerdir. Frigler Yukarı Sakarya Vadisi’nde, Eskişehir ile Afyonkarahisar arasındaydı. Küçük Frigya adını alan bu bölgede birçok Frig kenti Pers istilasına kadar yaşamına devam etmiştir. Eskişehir yakınında Midas (Midaion) kenti; Kızılırmak’ın batısında Gordion (Yassihöyük), Yenidoğan Höyüğü,

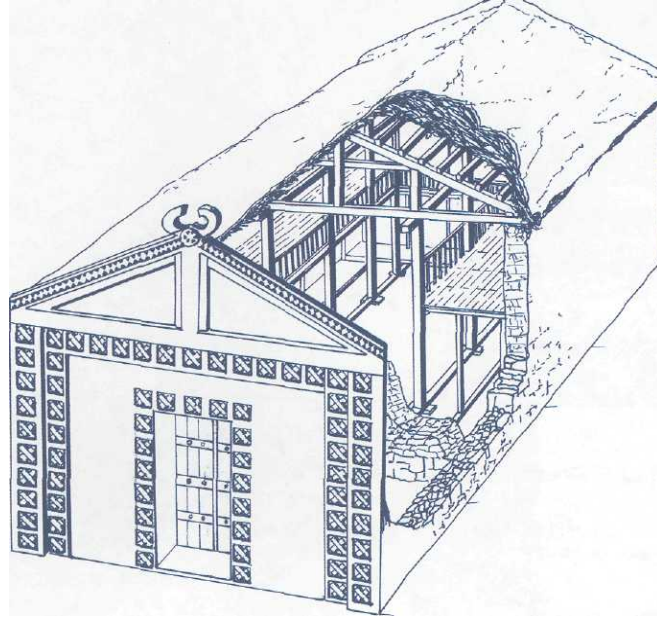
Eski Ankara; Kızılırmak'ın doğusunda da Boğazköy, Pazarlı ve Göllüdağ en önemli kentleridir.

1.4. FRİG UYGARLIĞI ŞEHİR VE BİNA YAPILARI

Frig uygarlığının Başkenti olan Gordion şehrinde bir tepe belirlenerek krallık yapıları inşa edilmeye başlanmıştır. Taş temeller üzerine kerpiç duvarlarla tepenin etrafı çevrilmiştir. Bu alanın güneydoğu kanadında bulunan kapı çok görkemlidir. “Rampalı bir yolla ulaşılabilen, 9 m. genişliğinde ve 23 m. uzunluğundaki, bu kapının iki yanındaki kuleleri 9-10 m. yüksekliğindeydi” (Uçankuş, 2002: 17). Kapıdan girildikten sonra iki avludan geçip, megaron tipi yapılara ulaşılmaktadır. Resim 5’te görülen megaron tipi yapılar, kralın kabul salonu, tapınak, mutfak, dokuma atölyesi, depo, hazine binası olarak kullanılmaktadır.

Gordion sarayı bir çevre duvarı içinde zamanla ek binalar inşa edilerek genişleyen birimlerden oluşmaktadır. Gordion sarayındaki en önemli yapı, içinde Midas'ın yaşadığı büyük megarondur. Büyük bir açık avluya bakan bu yapı kralın törensel kabul ve şölen mekânı ya da kral dairesi olarak kullanılmıştır. Gordion’la birlikte saray yapısı da yakılıp yıkıldığında bu salon el değmemiş olarak kalmıştır (Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, 2003). Krallık yapılarının tabanları çok renkli mozaiklerle kaplanmıştır.

Bunun yanı sıra halkın oturduğu çok çeşitli yapı tiplerine rastlanmaktadır. Ege kıyılarındaki İonia’dan etkilenen Frig halkı konutlarının cephelerini pişmiş topraktan kabartmalı levhalarla kaplamaya başlamışlardır. İç duvarlarında Yunan üslubu fresklerle süslenmeye başlandığı görülmektedir.

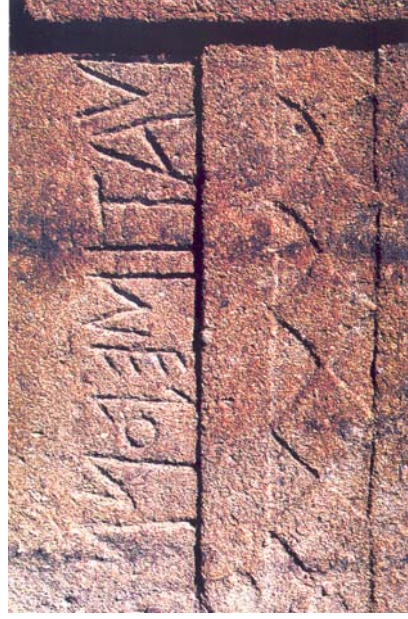
Resim 5. Gordion' daki Büyük Megaron'un Rekonstrüksiyonu
Kaynak: Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, 2003: 260.

1.5. FRİGLERİN DİLİ VE YAZISI

Orta Anadolu'dan Kütahya'ya, kuzeyde Kastamonu'ya kadar Frig dili yayılmıştır. Frig dilinin Yunanca ile benzerlikleri olsa da daha çok Makedonların atalarının diline benzemektedir. Bu dilin Hint-Avrupa kökenli olduğunu söyleyenlerin yanında yerli bir dil olduğunu da söyleyenler bulunmaktadır. Frig dili İmparatorluğun yıkılmasıyla kaybolmamış, Roma zamanına dek dağlık bölgelerde kullanılmaya devam edilmiştir. Frig yazısına Anadolu'da birçok yerde rastlanmaktadır ancak tam olarak çözülememiştir (www.hermetics.org/frigler.html, 2008).

Geç Frig yazıtlarına mezar taşları üzerinde rastlanılmaktadır. Frig yazıtlarının analizleri, bunların Thrak lehçeleriyle ilişkili Frig deyimleri içerdiğini ortaya koymuştur. Bu dilin genel olarak, Hint-Avrupa dillerinden olduğu ve içinde İslav, Arami ve hatta Frig öncesi Hitit dillerinden de sözcükler bulunduğu söylenmektedir.

İonia ve öteki Yunan alfabeleri gibi Frigya alfabesinin, Fenike alfabesinden geliştiği kabul edilmektedir. Friglerde, M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu alfabe kullanılmıştır. M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısında, Kaya Anıtlarının üzerine ustaca kazınmış olan yazıtlardan (Resim 6), Frig yazısının oldukça gelişmiş olduğu anlaşılmaktadır (Uçankuş, 2002).

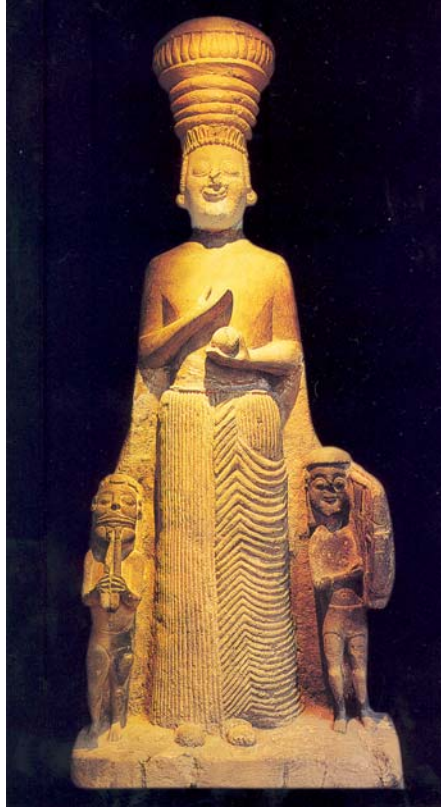

Resim 6. Köhnüş Vadisi'ndeki Matlaş Anıtı'nda Henüz Çözölemeyen Bir Frig Yazıtı

Kaynak: National Geographic, 2008: 78.

1.6. FRİG DİNİ, TANRILARI, TÖRENLERİ

Tek tanrılı bir din görünümünde karşımıza çıkan Frig dininin, başlıca tanrıçası Matar yani Ana denen tanrıçadır. Matar Kubileya ya da Matar Areyastin gibi sıfatlar taşıyan bu tanrıça kimi zaman yalnızca Agdistis (Taş Kadın) ya da Agdistis Meter Thea olarak adlandırılmaktadır. “Friglerin Anadolu geleneklerini sürdüren bir kavim olduklarını en iyi gösteren Ana Tanrıça dinidir. Kubaba olarak da bilinen Ana Tanrıça kültünü Anadolu'nun en önemli merkezi olan Tabal'dan ana anlamına gelen “Ma” adı ile almış olmaları muhtemeldir” (Çaypınar, 1991: 52-53). Hitit-Luviler ona Kubaba, Yunanlılar Meter Megale ve daha çok da Kybele, Romalılarısa Magna Mater (Büyük Ana) olarak tanımlamaktaydılar. Anadolu'da Erken Neolitik Çağ'dan beri tapınım gören Matar, Friglerin gözünde bir doğa tanrıçası, yabani hayvanların egemeni (Potnia Theron), hatta doğanın bizzat kendisidir. Aynı zamanda genç kızların ve kentlerin de koruyucusudur. Nitekim onu iki müzisyeniyle (korybantes) birlikte gösteren ünlü yontu grubunun Boğazköy'deki Frig sitadeli güneydoğu kapısının ön avlusundaki bir niş içinde bulunuşu belki de bu ikinci işlevine işaret etmektedir (Resim 7).

Resim 7. İki Müzisyenin Eşlik Ettiği Ana Tanrıça Matar Heykeli
Kaynak: National Geographic, 2008: 61.

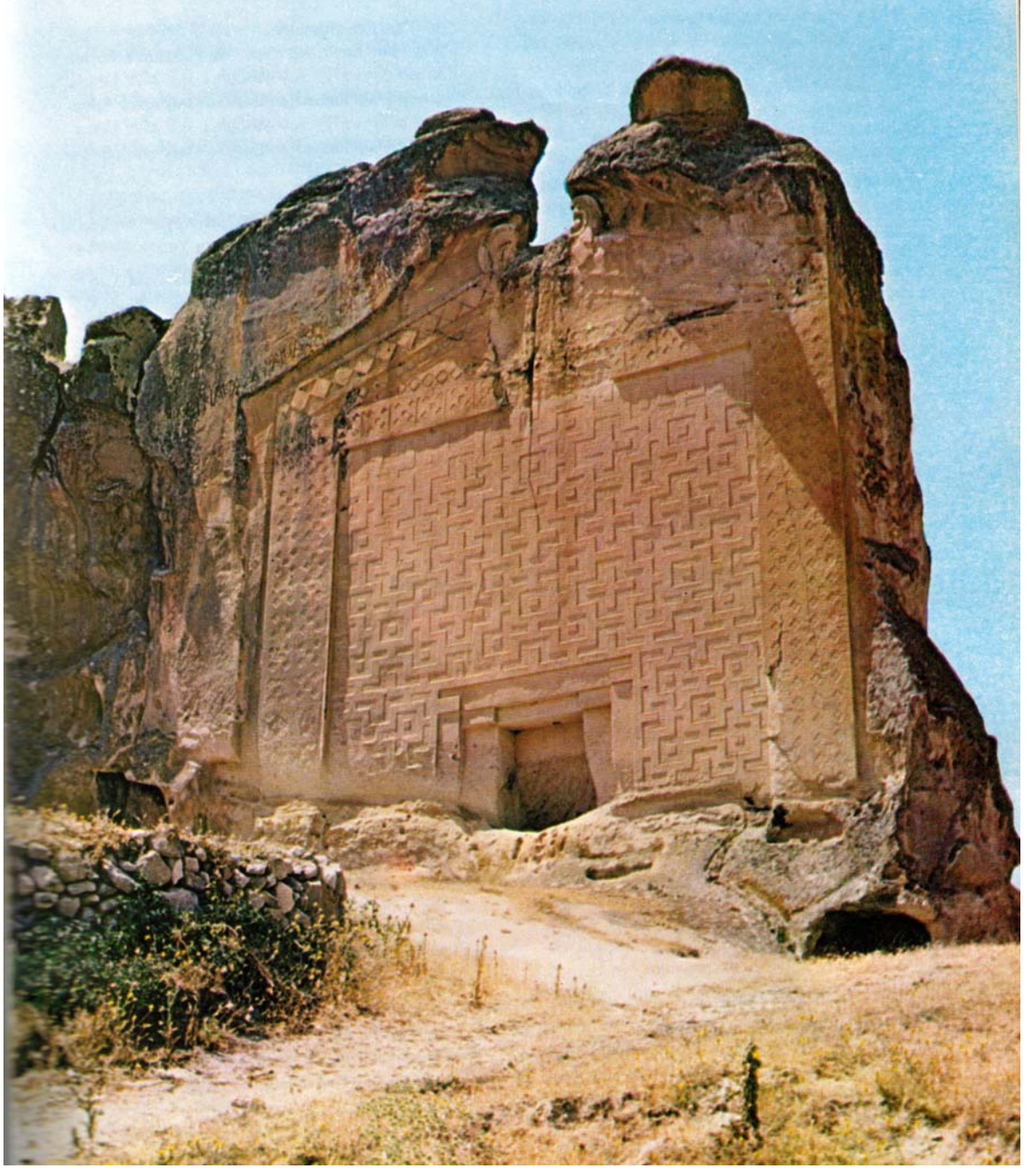
Ana Tanrıçanın daha çok yüksek dağlarda ve yalçın kayalıklarda oturduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden zaman zaman Dindymos Dağı tanrıçası anlamına gelen Dindymene, kimi zaman Sipylus Dağı tanrıçası anlamına gelen Sipilene, kimi zaman da İda Dağı tanrıçası anlamına gelen İdea gibi sıfatlarla anılmaktadır. Nitekim Kubileya adının Frigcede "dağ" anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Kutsal hayvanları yırtıcı bir kuş ve aslandır. Matar kültürünün ana konusu bereketlilik ve doğurganlıkla ilişkilidir. O doğayı tüm canlılığı ve verimliliğiyle simgeleyen evrensel bir nitelik taşımaktadır (Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, 2003).

Midas Anıtı'nın duvarlarına kazınmış Matar yani ana anlamına gelen yazıtlardan bu yüzeyin tapınak olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bu anıt Frig oyma süslü kaya cephelerindeki gibi semerdamlı bir Frig tapınağının ön kesimini temsil eder. 17m. yüksekliğinde olan ve M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısına ait olan "Midas Anıtı"nın doğuya bakan yüzünün merkezi bölümde tanrıça Matar heykelinin

kapı biçiminde kaya nişinde durduğu varsayılmaktadır. Bu da “Midas Anıtı” olarak bilinen anıtın, bir mezar olarak değil bir tapınma cephesi olarak kullanılmış olduğunu göstermektedir (Umar, 1982).

"Midas Anıtı"nın da (Resim 8) alt kısmı işlenmemiş, kaba bir halde bırakılmıştır. Bunda Frig dinsel düşüncesinin ne düzeyde etkili olduğu konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Uçankuş, 2002).

Ölü gömme törenleri bakımından Ortadoğulu ve Yunan komşularından ayrılmaktadırlar. Ölü, zengin armağanlarla ahşap bir odaya bırakılmaktadır. Daha sonra odanın üstü taşlar ve toprakla doldurularak bir yapay tepe yapılmaktadır. Yüksekliği 5–50m. arasında değişen bu mezar anıtlarının girişi yoktur ve içlerine ölüyü tanımlayan bir belge bırakılmamıştır. Friglerin ölümü, yalnızca bir dünya değiştirme olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır. İçlerine yiyecek koyulmuş çömlekler, madenden ve topraktan yapılmış mutfak eşyası, göğüs iğnesi (fibula), kolye gibi süs eşyası, kemer, bilezik, masa ve sehpa gibi mobilyalar, tahta oyuncaklar, mezara bırakılan eşyalar arasındadır. Ölü genellikle ahşap bir karyola üstüne yatırılmıştır. Bu eşya, sosyal düşünce ve yaşamın ötesinde Friglerin uygarlık ve kültür düzeylerini de göstermesi bakımından çok büyük önem taşımaktadır (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 3. Cilt, 1997).

Resim 8: Midas Anıtı (Yazılıkaya)

Kaynak: Umar, 1982: 25.

İKİNCİ BÖLÜM

FRİG SANATI

1. FRİG SANATINA GENEL BİR BAKIŞ

Frig sanatında Geç Hitit, Urartu, Asur ve Yunan Sanatlarının etkileri görülmektedir. Afyonkarahisar, Eskişehir arasında yoğunlaşan kaya anıtları (Midas Kenti, Ayazini, Arslantaş, Yazılıkaya), Tümülüsler (Gordion çevresinde) ve Gordion, Pazarlı, Alishar, Alacahöyük, Boğazköy’de ortaya çıkarılan yapılar dönemim mimarlığını ve yapı tekniğini aydınlatmaktadır (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986). Daha sonraları özgün sanat anlayışlarını oluşturmuşlardır.

“Frig kalıntıları, Anadolu'nun yüzlerce ören yerinde bollukla ele geçtiği halde, onların hiçbiri 8. yüzyıldan öteye işaret etmiyor. Örneğin, Alishar, Boğazköy, Kültepe, Alacahöyük, Gordion gibi en önemli merkezlerdeki Frig eserlerinin hepsi, M.Ö. 750 tarihinden sonraya aittir. Adı geçen önemli ören yerlerinde, Frig ürünleri ile birlikte bulunan, Yakın Şark eserlerinin de hiçbiri, M.Ö. 750 tarihinden eski değildir. Öyle anlaşılıyor ki, ilk Frig topluluklarının nüfusu azdı ve onlar belki de daha çok göçebe bir yaşam sürdürüyorlardı. Onun için kalıntıları da o oranda az olduğu gibi, tanımları da şimdilik olanaksızdır” (Uçankuş, 2002: 57).

Frig kalıntıları ve eserlerini tarihlendirmede zorlanılsa da özelliklerini tanımlamaya çalıştığımızda birçok örnekte benzerlikler görmekteyiz. Bu örnekler incelendiğinde Frig sanatının en belirgin ve karakteristik özelliklerinden birinin geometrik şekiller olduğu söylenebilir. Bu geometrik şekiller MÖ 8. yüzyıldan 5. yüzyıla kadar, metal eşyalarda, boyalı çanak çömleklerde, ahşap mobilya buluntularında sıkça karşımıza çıkar. Ayrıca mimari öğelerden fayanslarda, taban döşemesi olarak kullanılan çakıtaşı mozaiklerde ve kaya anıtlarının ön yüzlerinde de görülmektedir. Friglerin sadece el sanatlarında, mimarlıkta, pişmiş toprak vb. dallarda değil müzik ve dans da üstün bir performans sergilemiş oldukları görüşü bulunmaktadır. Gordion Müzesinde bulunan bir çömlek parçası üzerine boya ile yapılmış halay çeken kızlar, Boğazköy’de bulunan, çifte flüt ve lir çalan iki müzisyenin eşlik ettiği Ana Tanrıça Matar heykeli ve Gordion’da Helenistik

tabakada ele geçen kemik flütler, Frig yaşamında müzik ve dansın oynadığı rolü yansıtmaktadır (National Geographic, 2008). Antik yunan yazarlarına göre flüt, simbal, üçgen ve bir çeşit basit flüt olan syrinks, ilk defa Frigler tarafından kullanılan müzik aletleridir. Frig edebiyatına ait örnek bulunamamıştır, ancak hayvan öykülerinin bulucuları olarak kabul edilmektedirler.

1.1. MİMARİ VE KAYA ANITLARI

Frigler ortaya koydukları eserlerinde kullandıkları çok çeşitli malzemeleri sanat eserine dönüştürmede üstün başarı göstermişlerdir. Frig mimarlığının özünü oluşturan kaya mimarlığı Orta Anadolu'da Hitit imparatorluk çağında ilk mimari örnekler olarak ortaya çıkmıştır. “Herhangi bir doğu etkisine rastlanmamış olduğu bilinen” (Akurgal, 2005: 269). Balkan ya da Helen kökenli ana çizgileriyle ortaya konulan Frig mimari eserleri ve kaya anıtları Gordion'da Boğazköy de Midas Tümülüs'ünde ve “Aslantaş Anıtı”nda olduğu gibi en güzel örnekleriyle ortaya konulmuştur (Resim 9).

Resim 9. Aslantaş Anıtı

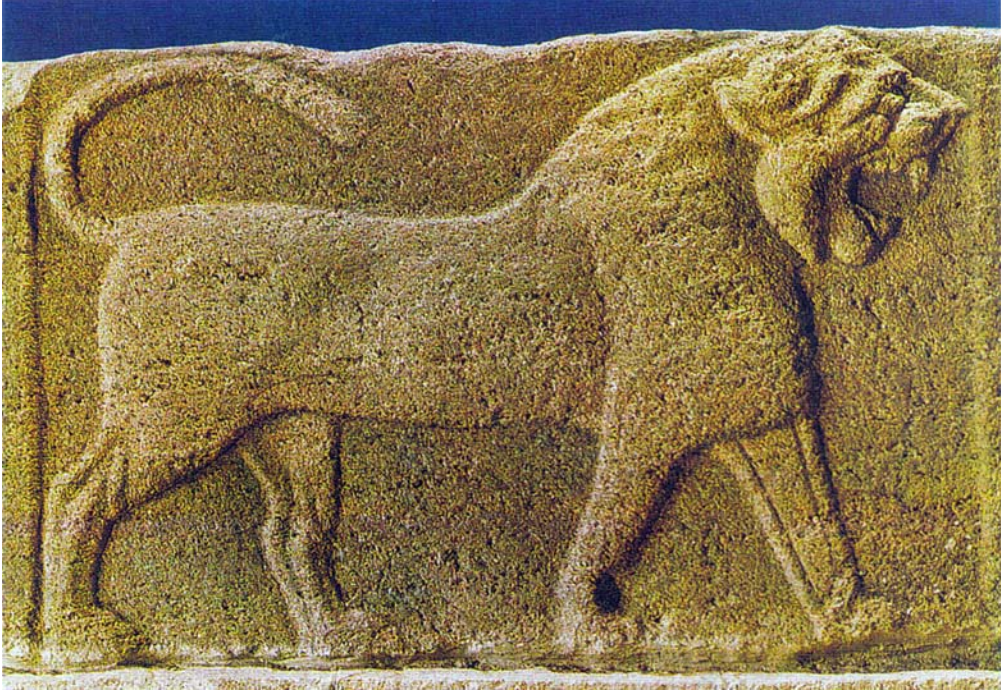
Kaynak: Uçankuş, 2002: 222.

19. yüzyılın başlarında Yazılıkaya-Midas Anıtı'nın dünyaya tanıtılmasının ardından Dağlık Frigya bölgesi, 20. yüzyılın ortalarına kadar Avrupalı gezgin ve

araştırmacıların ilgi odağı olmuş birçok kaya anıtı bulunarak literatüre eklenmiştir (Tüfekçi Sivas, 1999).

1.2. HEYKEL

Taşı biçimlendirmede çok usta olan Frigler mimaride göstermiş oldukları üştün başarıyı heykel sanatında da çok önemli örneklele ortaya koymuşlardır. Aslan heykelleri ve kabartmaları (Resim 10), kayaya oyulmuş tanrıalı ya da tanrıasız ve tamamen kendi yaratıcı güçlerinin ürünü olan beşik çatılı birçok kült anıtları, tanrıça heykelleri, mezarların kenarlarındaki bitkisel ve geometrik motifler, yapıları süsleyen aslan, boğa, at, sfenks ve yaratık gibi ortostatlar Friglerin heykel sanatında nedenli başarılı olduklarını göstermektedir (National Geographic, 2008).

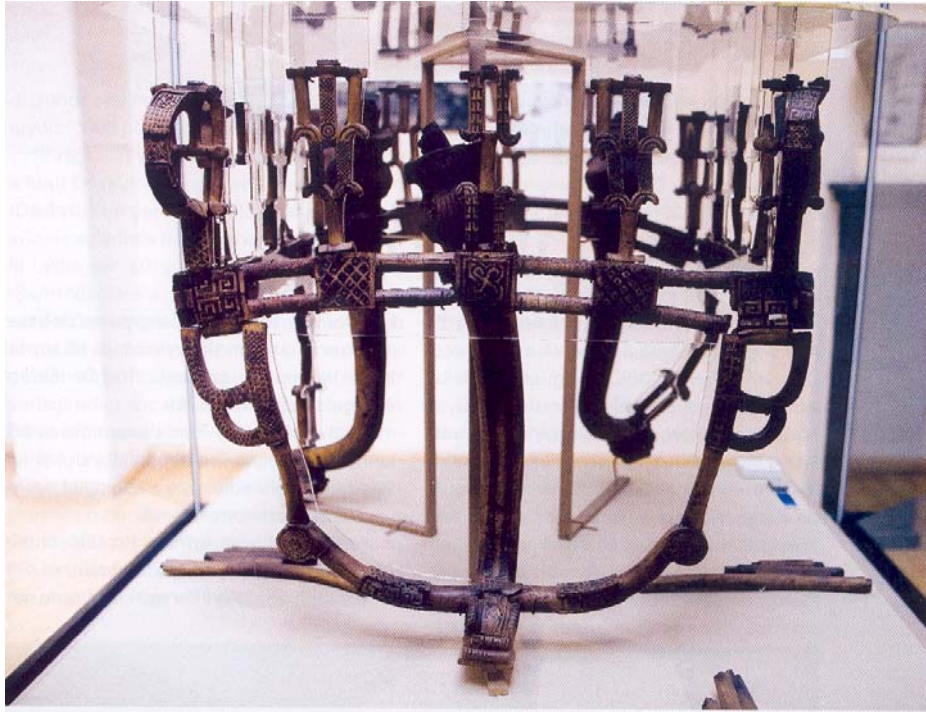

Resim 10. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki Frig Taş Aslan Kabartması (Andezit) (Yük. 110cm.-M.Ö. 7. Yüzyıl)

Kaynak: Uçankuş, 2002: 325.

1.3. MARANGOZLUK

Friglerin göçebe bir kavim olmaları ve ülkelerinin zengin orman kaynaklarına sahip oluşu marangozluk sanatında da oldukça gelişmiş olduklarını düşündürmektedir. Mobilyacılıkta porsukağacı, armut, sedir, kavak ve şimşir ağaçlarını kullanmışlardır. Friglerin yapmış oldukları birçok mobilyada çivi kullanılmadığı birbirine geçme olarak yapıldığı görülmektedir. Bu mobilyalar Friglere özgü geometrik bezekli oymalarla süslenmiştir. Ahşap tercihlerinde açık ve koyu renkleri bir arada kullanarak farklı görünümler yakalamışlardır. Mezar odalarının yapımında ise kereste olarak siyah çam tercih etmeleri dikkat çekmektedir. Ahşap mezar odaları, burada bulunan işlemeli masalar (Resim 11), kakmalı panolar Frig ahşap ustalarının başarılarını gösteren en büyük kanıtlardır (Uçankuş, 2002).

Resim 11. Büyük Tümülüs Mezar Odasında Bulunan Frig Ahşap İşçiliğinin Örneklerinden Olan Ahşap Masa

Kaynak: National Geographic, 2008: 79.

1.4. MADENCİLİK

Maden işçiliğinde çok ileri düzeyde olan Frigler eşsiz güzellikteki bronz göbekli taslar, kazanlar(Resim 12), kepçeler, testiler, tabaklar, kemerler yapmışlardır. Ayrıca Frigler dönemin teknolojik bir eseri olan yaylı çengelli iğneleri/fibula'ları bulmuşlardır. Yapılan kazılarda çengelli iğnenin atası olarak bilinen fibula'ların tunçtan yapılmış olan örneklerine rastlandığı gibi altın, gümüş ve pirinç örnekleri de rastlanmıştır (Resim 14). Bu eserleri “zengin yakın doğu saraylarında Asur, Urartu, Geç Hitit soyluları da kullanıyorlardı. Kazılarda ortaya çıkan makara kulp eklentili kâseler ise tamamen Frig buluşuydu” (National Geogrphic, 2008).

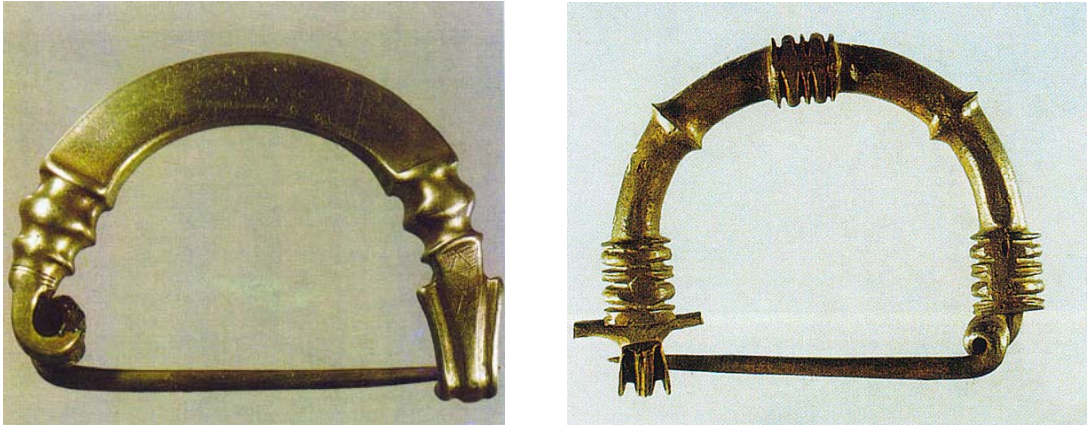

Resim 12. Gordion'da Büyük Tümülüs'te Bulunan Ve Frig Maden Sanatının Bir Şaheseri Olan M.Ö. 8. Yüzyıla Ait “Siren Kulplu Tunç Kazan” (Yük.51.5 cm.)

Kaynak: Uçankuş, 2002: 331.

Resim 13. Gordion'da Büyük Tümülüs'te Bulunan Frig Tunç Kazanın Kulpları Sfenks'lerden Ayrıntı
Kaynak: Uçankuş, 2002: 332.

Resim 14. Fibulalar (Elbise İğneleri)
Kaynak: Uçankuş, 2002: 335.

1.5. DOKUMACILIK

Frigya tekstil ve halıcılıkta büyük bir ün yapmıştır. Tekstil ürünleri çok çabuk bozulabilen bir yapıya sahip olmasından dolayı günümüze kadar ulaşamamıştır. Ancak kabartma levhalardaki giysi tasvirleri bize fikir vermektedir. Frigler kumaşlarında da geometrik bezekleri kullanmaktadırlar. “Altın simle kumaşa nakış işleme bir Frig buluşu olduğu gibi Latince’ye nakış-işleme sözcüğü Frigio olarak geçmiştir” (Akşit, 1993: 10). Gordion’da bulunan çakıltaş mozaiklerde Friglerin evlerinin tabanlarını, geometrik bezeklerle süslü, yün kilim ve halılarla kapladıkları anlaşılmaktadır. “Türk kilimlerinin atası olan ve ‘Tapates’ adını taşıyan Frig kilimleri, antik dünyanın en sevilen malları arasındaydı” (Uçankuş, 2002: 56). Frigya’da tekstil sanayinin çok gelişmiş olduğu Gordion’da, M.Ö. 8. yüzyıla ait yapılarda bulunan binlerce dokuma tezgâhı ile kanıtlanmıştır.

1.6. KÜÇÜK EL SANATLARI

Friglerin, Gordion kazılarında, ahşap eserlerin yanında, fildişi oyma sanatına ait özgün eserler üreten okullara sahip olduklarını gösteren örnekler ortaya çıkmıştır. Fildişinin hammadde olarak Suriye ve Asur’dan temin edildiği bilinmektedir. Frig fildişi oyma eserleri (Resim 15), bu bölgelerde bulunan fildişi okullarında üretilen eserlerden farklı özgün bir yapıya sahiptir. Fildişi örneklerinden kanatlı disk, çiçek motifli süsleme parçası, çizgi süslemeli disk, ve makara biçimli, baklava dilimi, meandr motifli süs parçası (Resim 16), Kuzey Suriye örneklerinden ayrılıp, Frig ustalarının bu alanda geliştirdikleri özelliklerine tanıklık ederler (Uçankuş, 2002).

Frigya süsleme sanatında en çok dikkat çeken, gayet hünerli bir biçimde yapılmış olan geometrik örnekler, sivastikalar, meandr motifleri ve eşkenar dörtgenlerdir. İnsan figürleri azdır. Ancak Mezopotamya, Asur ve Phenike sanat akımlarının etkisi altında yapılmış olan, stilize adaleli hayvan motifleri çok daha etkileyicidir. Çakıltaşından taban mozaikleri, taş ve ağaç oyma, tunç eşya ile çanak-çömlekler üzerinde sık olarak karşılaşılan geometrik bezeme, Batı Frig sanatının en belirgin özelliğidir. Bu bezeme biçimi bütünüyle Friglere özgüdür ve Yunan etkisinde değildir. Aksine tahta işçiliği, tekstil ve kilimcilikteki desen ve teknikler,

erken Yunan sanatını etkilemiştir. Bu Frig etkilerini M.Ö. 7. yüzyıl Doğu Yunan boyalı vazo sanatında görülebilmektedir (Uçankuş, 2002).

Resim 15. Bir Frig Soylusuna Ait Gordion'da Bulunan Fildişi Tarak
Kaynak: National Geographic, 2008: 73.

Resim 16: Fildişi Örneklerinden Soldan Sağa Doğru; Kanatlı Disk, Çiçek Motifli Süsleme Parçası, Çizgi Süslemeli Disk, ve Makara Biçimli, Baklava Dilimi, Meandr Motifli Süs Parçası
Kaynak: Uçankuş, 2002: 338.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FRİGLERDE SERAMİK

1. FRİG SERAMIĞI

Frig seramiği denildiğinde ilk aklımıza gelen ele geçirilmiş olan arkeolojik buluntulardır. Bu seramikleri incelediğimizde çok farklı seramik örnekler karşımıza çıkmaktadır. Her şeyden önce Frig Devleti; Tabal, Muşki ve Frig gibi, farklı etnik ögelerin oluşturduğu bir topluluktur. Bu topluluğun seramiğine, yalnızca bir etnik gurubun adını vererek “Frig seramiği” denilmesinin yanlış olduğu görülmüş ve bunların tümüne şimdi, “Orta Anadolu Demir Çağı Seramiği” adı verilmiştir.

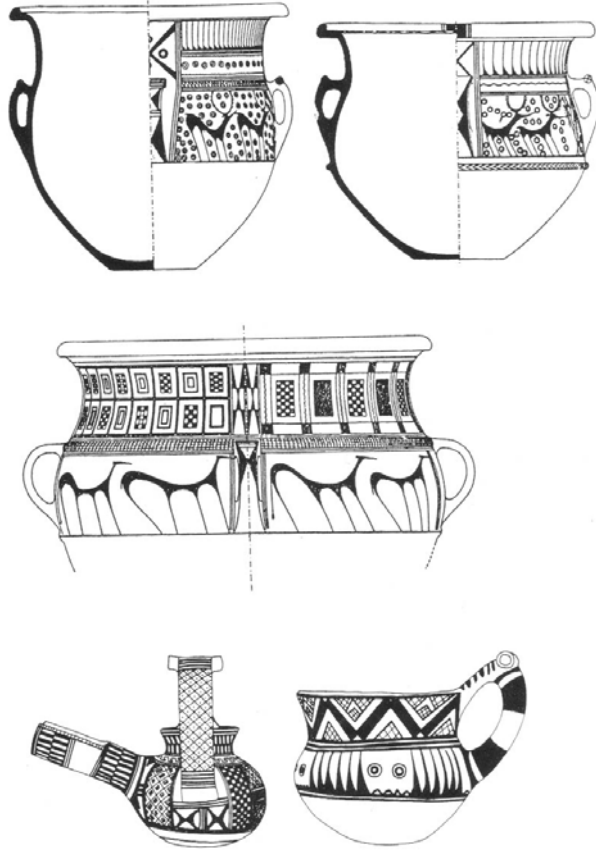
“Bu keramik iki ana tipe ayrılır: Doğuda, Kızılırmak kavsi içindeki Alişar, Boğazköy, Maşathöyük ve Pazarlı ile Güney ve Güneydoğuda Kültepe ve Göllüdağ gibi yerleşmelerde, devetüyü renkli zemin üzerine, mat siyah ya da kırmızı üzerine siyah boyalı, ‘Alişar IV Keramiği’ denen, çok renkli bir keramik vardır” (Uçankuş, 2002: 45).

Frig seramiklerini şekillendirme yönünden ele aldığımızda Erken Frig Döneminde çimdikleme, sucuk tekniği ve kalıp gibi basit elle şekillendirme yöntemleri ile karşılaşmaktayız. Daha sonraki dönemlerde ise çömlekçi çarkının kullanılmaya başlandığını görmekteyiz.

Biçim yönünden Frig Seramiği diyebileceğimiz örneklerin en belirgin özellikleri madeni kapları taklit eden tipte olmalarıdır.

Frig seramikleri batı da genellikle, Tunç Çağı'ndan beri kullanılan, gri ya da kırmızı tek renkli seramiklerin yanında boya ya da kazıma bezeklerle süslenmektedir. “Teknik olarak incelediğimizde, kiremit rengi, koyu ya da açık devetüyü, gri ve kırmızı iyi kalitede kil üzerine parlak, açık, koyu devetüyü, kiremit rengi, beyaz, krem, kızıl-kahverengi, turuncu astar kullanılmıştır” (Polat, 1993: 9). Midas, Gordion, Ankara ve yöresinde bu tür seramikler çoğunluktadır. Tek renkli seramikler, çömlekçi çarkında

biçimlendirilmiştir. Bu türünün, el yapımı kaba Thrak Seramiği'nin teknik yönden gelişmiş temsilcileri olduğu kabul edilmektedir. Gordion'da ve Kızılırmak'ın batısında, çok iyi bezenmiş, çok renkli vazolarla karşılaşmıştır. Çoğunlukla geometrik desenli çerçeveler içine alınmış, çizgi tekniğindeki aslan ve boğa motifleriyle bezenmiş çok renkli kaplara batıda rastlanmıştır. M.Ö. 8. ve 7. yüzyıllarda, Kızılırmak'ın doğusunda ve batısında olmak üzere, aynı ortak kökene dayanan ve sonradan farklı ürünler vermeye başlayan, iki ayrı çömlek bezeme geleneğinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Her iki stilin ortaklaşa kullandığı en belirgin motif, kap yüzeylerindeki boş alanların doldurulmasına yarayan, tek merkezli dairelerdir. Gordion Tümülüslerinde, geyiklerle süslü, doğuya özgü siluet tekniğinde kaplara rastlanmaması (Resim: 17), bu türün Batı Frig soyluları tarafından benimsenmediğine işaret etmektedir (Uçankuş, 2002).

Resim 17. Kültepe/Karniş'te Bulunan Demir Çağı Frig Seramiği Profil ve Desen Çizimleri

Kaynak: Uçankuş, 2002: 107.

Frig Seramiklerine dekorlama teknikleri açısından baktığımızda geometrik bezemeler, hayvanların betimlendiği koyu mat boyalı seramikler ve mühür baskı süslemeli seramikler olarak üç grup karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak Frig seramiklerini sınıflandırdığımızda, şekillendirme yöntemleri, biçimsel özellikleri ve dekorlama tekniklerini ayırıcı özellikler olarak belirleyebiliriz. Bu sınıflandırmadan önce Frig Seramik Sanatının tarihsel süreç içerisindeki dizilimini görmek için Frig seramik kronolojisini incelenmesi gerekmektedir. Daha sonra ise, biçimsel özellikleri ve kullanım alanları temel alınarak seramik mutfak ürünleri, mimari seramikleri ve diğer seramik ürünleri olmak üzere üç ana başlık altında sınıflandırma yapılmıştır.

1.1. FRİG SERAMİK KRONOLOJİSİ

Frigya Krallığı'nın M.Ö. 750 sıralarında Kral Gordios tarafından kurulduğunu Asur yazılı kaynakları ve antik çağ düşünürlerinden öğrenmekteyiz. Bu tarihi seramik ürünlerin incelenmesi sonucu elde edilen kronolojide desteklemektedir.

Kazılar sonucunda ele geçirilen arkeolojik buluntuların verdiği ikonografik ve stil özelliklerine göre Frig Seramik Kronolojisi, Ön Frig Döneminden sonra beş evre göstermektedir:

- 1- Erken Frig Dönemi I (M.Ö. 900-850),
- 2- Erken Frig Dönemi II (M.Ö. 800-785),
- 3- Olgun Frig Dönemi I (M.Ö. 800-725),
- 4- Olgun Frig Dönemi II (M.Ö. 740-690),
- 5- Alt – Frig Dönemi (M.Ö. 700-600).

1.1.1. Ön Frig Dönemi Ö.F. (M.Ö. 1200-900)

Gordion'daki son kazılarda, Hitit dönemini de kapsayan ve M.Ö. 8. yüzyıla kadar süreklilik gösteren yerleşim kalıntıları belirlenmiştir. Gordion'un bu erken tabakalarında, başta Hitit eserleri olmak üzere, Anadolu'ya yabancı ve daha çok Troya VII b2 tabakasında görülen, bir çeşit kaba seramikle benzeşen Güney Avrupa kökenli

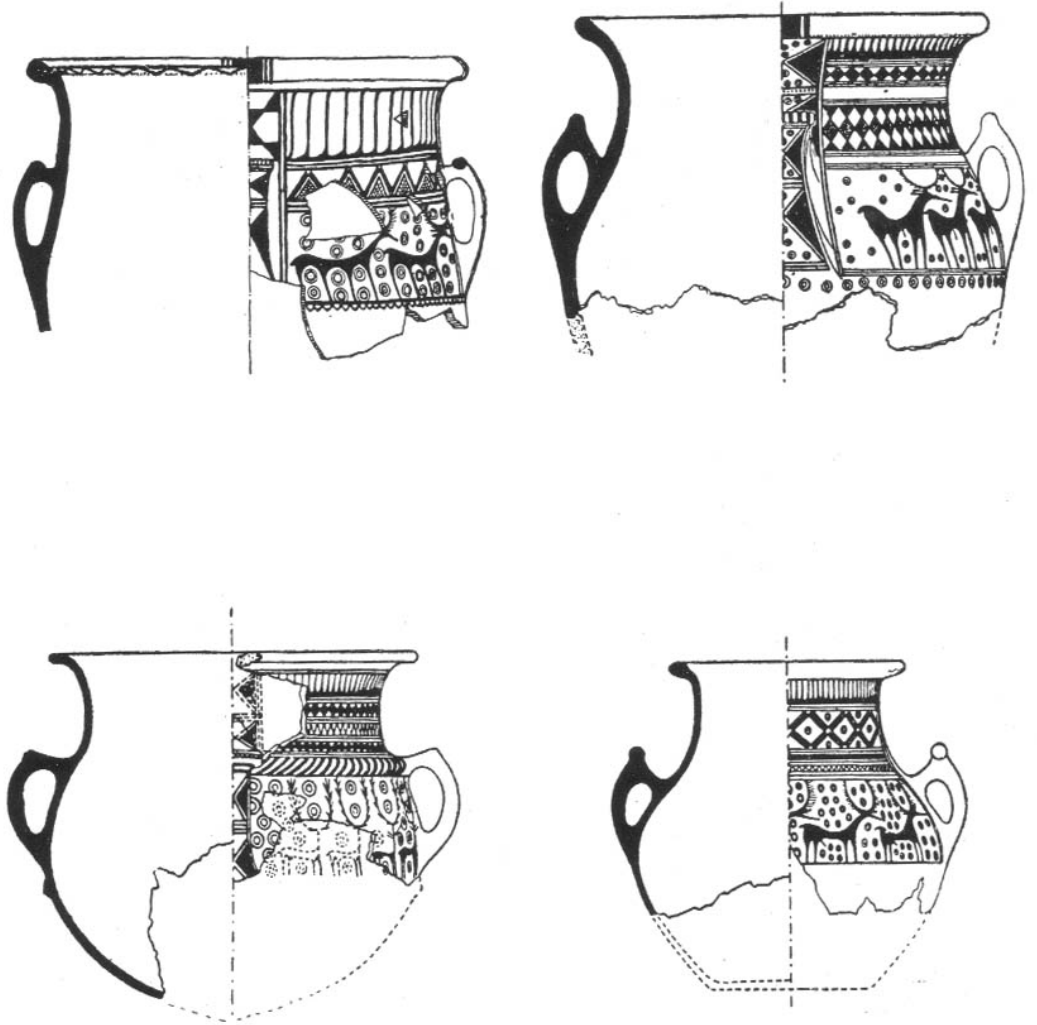
buluntuların ortaya çıkarılması, burada Friglerin erken yerleşmelerine kanıt olabilir. Sonraki dönemlerde, Anadolu'ya yabancı bu geleneğin yeni gelenler tarafından terk edildiği ve Frig "grileri" olarak nitelenen tek renkli seramik üretimine geçildiği belgelenebiliyor. Gordion'da saptanan bu bulgular, hem doğuda, hem de batıda göçmenlerin yerel kültürlerle tanışma, benimsenme ve kaynaşma sürecinin yaşandığını gösteriyor. Bu gelişmeler zamanla belirli birikimleri sağlamış ve Friglerin kendi sanatlarını oluşturmada bir basamak oluşturmuştur (Uçankuş, 2002).

1.1.2. Erken Frig Dönemi I-EF I (M.Ö. 900-850)

Frig sanatının ilk aşamasını siluet figürlü vazolar tanımlamaktadır. Bu vazolar ortalama 40, enleri 50 cm'dir. Özellikleri ise aşağıdaki gibidir (Resim 18).

- 1- Vazonun yarıdan az alt kısmı tasvirsiz ve boyasızdır.
- 2- Tasvirli ve tasvirsiz bölümleri, boyalı bir şerit bazen de kabarık bir kuşak ayırır.
- 3- Tasvir yapılmış olan üst bölüm 4 kulpla dört kare bölüme (metop) ayrılmıştır.
- 4- Kare bölümler (Metop) dikine 3'er sıradır. En altta baş sahne bulunur.
- 5- Baş sahne siluet şeklinde geyik, tasvir edilmiş ağaç resimleri ve konsantrik dairelerden oluşur (Akurgal, 2005).

Bu dönemde yeterli belgeler ve bulgular olmamakla beraber, büyük bir olasılıkla, boyalı seramik üretimine geçilmiş olmalıdır (Uçankuş, 2002).

Resim 18. Yozgat/Alışar Erken Frig Boyalı Seramiği, Profil ve Desen Çizimleri

Kaynak: Uçankuş, 2002: 109.

1.1.3. Erken Frig Dönemi II-EF II (M.Ö. 800–785)

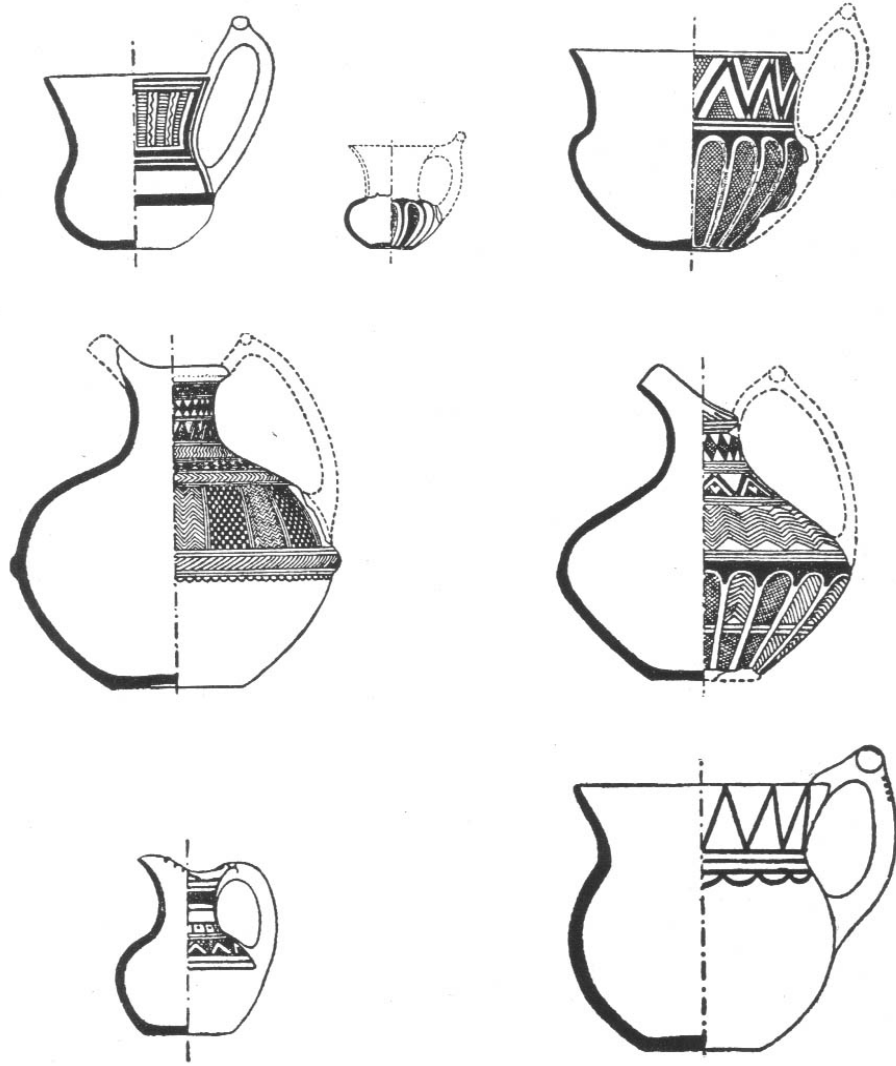
Frigler, Asur baskıları sonucu, Anadolu'ya çekilerek, Kızılırmak yayı içinde ve güneyinde ilk yerleşim merkezlerini kurmuşlardır. Kültepe'de ilk mimari kalıntıların M.Ö. 9. yüzyıl ortalarına çıkması, hem bu dönemin, hem de doğudaki ilk Frig yerleşimlerinin başlangıcına esas alınmıştır. Kültepe'deki bu mimari kalıntılar arasında, gölge görüntülü hayvan betimleriyle bezeli seramik parçalarının görülmesi, Alışar IV üslûbundaki tek renkle boyalı, kaba nitelikli seramiğin M.Ö. 9. yüzyıl

ortalarında ortaya çıktığına kanıttır. Benzerleri Masat Höyük, Alishar gibi Doğu Frig merkezlerinde de bulunan tek renkle bezeli seramik örnekleri anılan merkezlerin de aynı dönemde yerleşim alanı oldukları dikkate alınmalıdır. Böylece, gölge görüntülü betimlerin ilk defa M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısında görüldüğü Grek Geometrik seramiklerinin, Friglerin bu gibi eserlerine kaynak olamayacağını ortaya koyuyor ve bunun tam tersini gerçekleştirmiş olabileceğini düşündürmektedir (Uçankuş, 2002).

Batı Frigya'da bu dönemde belirgin kültürel değişimlerin olduğunu gösteren bulgulara rastlanmaktadır. EF II döneminin sonlarına doğru, olasılıkla erken sekizinci yüzyılda Gordion'da boyalı seramik üretimine geçilmiş, bu ilk örnekler daha sonraki yeni üslupların oluşmasında etkin rol oynamıştır (Uçankuş, 2002).

1.1.4. Olgun Frig Dönemi I-OF I (M.Ö. 800-725)

Bu dönemin başlangıcı, Alishar ve Büyükkale kazılarına ait bulguların karşılaştırılması sonucu elde edilen gözlemlere dayanmaktadır. Bu gözlemler sonucunda, sözü edilen yerleşim birimlerinin mimari tabakalarında tek renkle boyalı seramiğin yanı sıra, iki rengin kullanıldığı, daha nitelikli örneklerin üretildiği anlaşılmaktadır. Bu yenilik, yeni bir dönemin başlangıcına uyarıcı bir unsur olarak dikkate alınmıştır. Bu aşama, bunlarla çağdaş Gordion'un en erken boyalı seramiklerinde de görülebilmektedir. Bunun yanı sıra, Gordion'da MÖ. 8. yüzyılın ilk iki çeyreğinde, megaron tasarımlı büyük boyutlu konutların yapılması ve ilk doğu ithal örneklerinin görülmesi kültürel ilişki ve gelişmelerin boyutunu göstermesi açısından dikkat çekicidir. Seramikte henüz tasvirli bezemeye geçilmediği, salt geometrik bezemenin egemen olduğu gözlemlenmektedir (Uçankuş, 2002).

Resim 19. Yozgat/Alişar Olgun Stil Frig Boyalı Seramiği, Profil ve Desen Çizimleri

Kaynak: Uçankuş, 2002: 113.

1.1.5. Olgun Frig Dönemi II-OF II (M.Ö. 740–690)

Frigler bu dönemde Kral Midas yönetiminde çok görkemli bir çağ yaşamışlardır. Midas, batıda ve doğuda oldukça etkin görevler üstlenmiş ve uluslararası üne kavuşmuştur. Bu olgu kendini kültür ve sanatta da hissettirmiş, komşu kültür etkileriyle de özgün bir uygarlık seviyesine ulaşabilmiştir. Boyalı seramikte biçim, bezeme ve teknik açıdan birçok yenilikler yapılır, çizgisel teknikte

hayvan betimleriyle bezeli ürünler görülmeye başlar. Bu dönem özellikle, Kuzey Suriye dünyasıyla yakın siyasal, kültürel ve ticari ilişkilerin yaşandığı etkin bir dönem olarak ortaya çıkmaktadır (Uçankuş, 2002).

1.1.6. Alt – Frig Dönemi – AF (M.Ö. 700–600)

M.Ö.7. yüzyıl başlarında, Frig krallığının Kimmerler tarafından yıkılmasından sonra da, bazı eski üretim teknikleri yok olmamış, etkileri mimaride, mozaik yapımı, fildişi oymacılığı, çömlek boyama ve bezemesinde görülmüştür. M.Ö. 7. yüzyıldaki bu eskinin devamlılığı, 8. yüzyılda varılan üstün aşamanın bazı özelliklerini yitirmiş doğal uzantısı durumundadır. Bu dönemin sonuna doğru, olasılıkla M.Ö. 7. yüzyılın son çeyreğinde, Lidya egemenliğine girdikten sonra Frigler, bütünüyle değişik akımların etkisinde, özgün kültürel kimliğini yitirmiş, yöresel bir kültürün temsilcileri, taşıyıcıları olmuşlardır (Uçankuş, 2002).

Frigler M.Ö.7. yüzyıl ortalarında bir Ankara tümülüsünde bulunan İon kuşlu kâsede görüldüğü üzere Helen sanat eserlerini ithal etmeye başlamışlardır. Alacahöyük ve Boğazköy’de ele geçirilen seramik eserlerde İon Geç geometrik ve Subgeometrik vazoculuğundaki T-motifinin taklit edildiği görülmektedir. Birçok kaptada da Subgeometrik seramiğin etkileri görülmektedir. İon Subgeometrik etkilerinin beş on yıllık bir gecikme ile Orta Anadolu’ya geldiği düşünülmektedir (Akurgal, 2005).

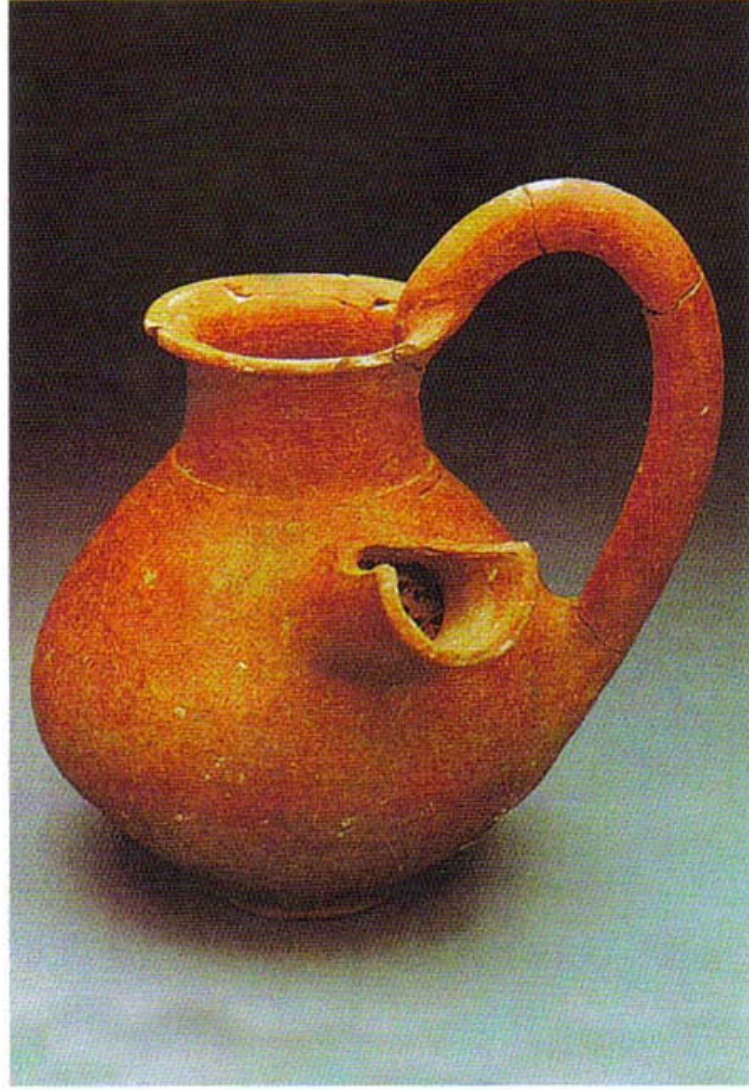
2. FRİGLERDE MUTFAK SERAMİKLERİ

Orta Anadolu’da Friglerin yanında farklı etnik gruplar yaşamaktadır. Örneğin Kızılırmak’ın batısındaki Balkan kökenli Frig ağırlıklı nüfusa karşılık, doğu yakada Frigler ile birlikte Muşki, Tabal, Kaşku vb. halklar oturmaktaydılar. Bu nedenle de Orta Anadolu Demir Çağ çanak çömleklerini tümüyle Friglere bağlamak olanaksızdır. Bu durumda Demir Çağı’nda Kızılırmak’ın doğu ve batısındaki farklı etnik öğelere göre farklı teknikte üretimde bulunan atölyeler bulunduğu anlaşılmaktadır (Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, 2003).

Frig mutfak seramik biçimleri incelendiğinde genel olarak;

Süzgeçli kaplar, testiler, maşrapalar, kupalar, ritonlar, kâseler, tabaklar, çanaklar, çömlükler, akıtacaklı kaplar, vazolar, kraterler, arı kovanları, küpler, urnalar, çift kulplu kaplar görülmektedir.

1- Süzgeçli kaplar

Resim 20. Gordion'da Bulunan Erken Frig Dönemi Emziği Süzgeçli Testi
Kaynak: Uçankuş, 2002: 426.

Resim 21. Pişmiş Topraktan Yapılmış Süzgeçli Kap
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Katalog, 2007: 204.

2- Testiler (Yonca ağızlı – Gaga Ağızlı)

Resim 22. Orta Frig Dönemi Çizgi Bezekli Yonca Ağızlı Testi
Kaynak: Uçankuş, 2002: 431.

Resim 23. Orta Frig Dönemi Gri Perdahlı Gaga Ağızlı Testi
Kaynak: Uçankuş, 2002: 431.

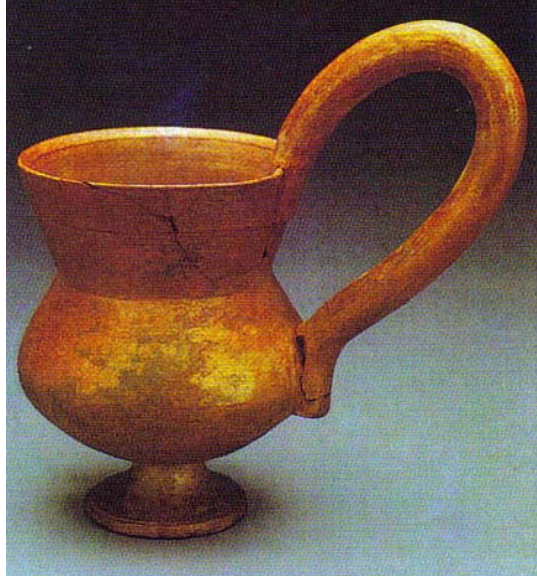

Resim 24. Pişmiş Topraktan Yapılmış Yonca Ağızlı Testicik
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Katalog. 2007: 205.

3- Maşrapalar

Resim 25. Gordion'da Bulunan Erken Frig Dönemi Kulplu Maşrapa-I
Kaynak: Uçankuş, 2002: 426.

Resim 26. Gordion'da Bulunan Erken Frig Dönemi Kulplu Maşrapa-II
Kaynak: Uçankuş, 2002: 429.

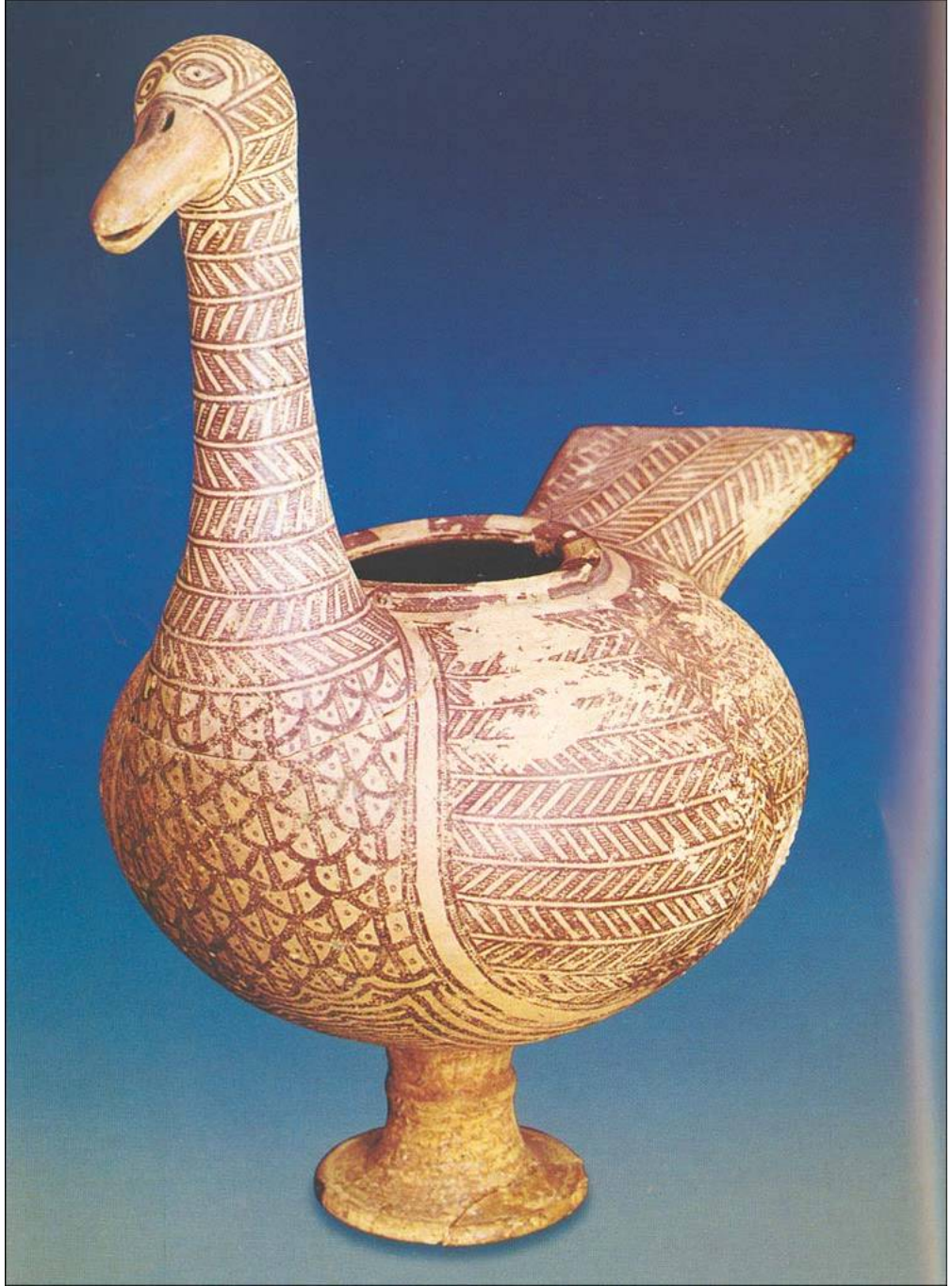
Resim 27. Gordion'da Bulunan Erken Frig Dönemi Desenli, Düz Maşrapa
Kaynak: Uçankuş, 2002: 430.

4- Kupalar

Resim 28. Pişmiş Topraktan Yapılmış Kupa
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 209.

5- Ritonlar (Askos): (Törens el  cki kapları)

Resim 29. Pişmiş Topraktan Yapılmış Kaz Biçimli Törens el  cki Kabı
Kaynak: Anadolu Medeniyetleri M zesi Kataloğu, 168.

Resim 30. Pişmiş Topraktan Yapılmış Riton (Gordion Kazısı)-I
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 214.

Resim 31. Pişmiş Topraktan Yapılmış Riton (Gordion Kazısı)-II
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 211.

6- Kâseler

Resim 32. Pişmiş Topraktan Yapılmış Kâse-I
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 212.

Resim 33. Pişmiş Topraktan Yapılmış Kâse-II
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 212.

7- Tabaklar

Resim 34. Pişmiş Topraktan Yapılmış Tabak
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Katalog. 2007: 213.

8- Çanaklar

Resim 35. Pişmiş Topraktan Yapılmış Çanak
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 213.

9- Çömlekler

Resim 36. Pişmiş Topraktan Yapılmış Çömlek
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 215.

10- Akıtacaklı kaplar

Resim 37. Pişmiş Topraktan Yapılmış Akıtacaklı Kap (Gordion Kazısı)
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Katalog. 2007: 214.

11- Vazolar

Resim 38. Pişmiş Topraktan Yapılmış Boya Bezekli Kabartmalı Vazo
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 215.

12- Krater'ler:

Resim 39. Pişmiş Topraktan Yapılmış Krater (Polatlı)
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 217.

Resim 40. Pişmiş Topraktan Yapılmış Krater
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 215.

13- Arı kovanları

Resim 41. Pişmiş Topraktan Yapılmış Arı Kovanı
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 219.

14- Küpler

Resim 42. Pişmiş Topraktan Yapılmış Bezemeli Küp (Alişar Kazısı)
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 217.

15- Urnalar: Vazoya benzer kapaklı ya da kapaksız kap

Resim 43. Pişmiş Topraktan Yapılmış Urna
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 217.

16- Çift kulplu kaplar

Resim 44. Pişmiş Topraktan Yapılmış Çift Kulplu Kap (Polatlı)

Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 216.

Görüldüğü gibi Frig mutfak seramikleri çok farklı ürün çeşitliliği göstermektedir. Bu çeşitliliğin meydana gelmesinde farklı etnik öğelerin rolü açık olarak görülmektedir.

“Gordion kazılarında ele geçirilen buluntular sonucunda yapılan çalışmalarında aşağıda yer alan Yassihöyük Stratigrafi Sırası (YHSS) belirlenmiştir:

YHSS 9–8: Geç Tunç Çağı (M.Ö. 1400–1200)

YHSS 7: Erken Demir Çağı (M.Ö. 1100–950)

YHSS 7B: Erken Demir Çağı, El Yapımı Çömlekleriyle

YHSS 7B: Erken Demir Çağı, Devetüyü Rengi Kaplarıyla

YHSS 6: Erken Frig (M.Ö. 950–700)” (Kaya, 2007: 26).

Frigya’da yapılan kazılar, Frig çanak çömleğinin gelişimi ile ilgili oldukça geniş çaplı bilgiler ortaya çıkarmıştır. “Friglerde Mutfak Seramikleri” olarak ele alınan bu bölümde aşağıda verilen bilgiler; Arkeolog R.C. Henrickson’un yazdığı “Frig Çanak Çömleği” adlı makalesinden esinlenerek aktarılmıştır.

Bu bilgiler ışığında Gordion’da, Frig çanak çömlek geleneğinin gelişimi, üç ana evreye ayrılabilir:

—Erken Demir Çağı başlangıcı (YHSS 7, MÖ 12. yy - 950)

—Erken-Orta Frig bağımsız dönem (MÖ 950–550, muhtemelen Lidya egemenliği ile sonuçlanmıştır)

— Pers-Helenistik Hâkimiyeti (YHSS 4–3, MÖ 550–150)

Gordion’da MÖ 1. bin yılın hazırlık aşaması Erken Demir Çağı döneminde başlamıştır. Erken-Orta Frig dönemlerinden bilinen klasik Frig çanak çömlek endüstrisinin kökeni, Erken Demir Çağı dönemi ile ilişkilendirilmiştir, ancak kaynağı farklılıklar göstermektedir. Erken Demir Çağı’nın başında, belirgin yeni bir çanak çömlek grubu ortaya çıkmaktadır. Bu çanak çömlek grubuna, değişik ev planları ve yapı unsurları eşlik etmektedir. Bu dönemde son Tunç Çağı / Hitit çanak çömlek geleneği ortadan kalkmaktadır. Erken Demir Çağı el yapımı çanak çömleği oldukça çeşitli ve daha çok kaba hamurludur. Ana kap biçimleri genellikle konik ve yuvarlak karınlı çanaklar ile geniş ağızlı çömleklerdir. Bu çanak çömlekler basit ancak yine de her bakımdan epeyce çeşitlidir. İlk biçimlendirme aşamasında bir kabın ilk şekillendirilmesi çimdikleme, sucuk tekniği ve kalıp gibi basit el yapımı teknikleri kullanılmıştır. Yüzey ve öz renkleri koyu gri ya da siyahtan koyu gri-kahveye giden

tonlardan, koyu kahve ile sarımsı kahverengine giden bir çeşitlilik göstermektedir. Kendinden astarlı iç ve dış yüzeylerin perdahlanması, yüzey işleminde karakteristiktir. Çanak çömleklerde kalite ise nadiren denk gelen yer yer izler halindeki bir görünümünden, devam eden izlere ve bazen de yüzeye kadar bir çeşitlilik gösterir. Bununla birlikte bazı kapların yüzeyleri sadece özensizce düzeltilmiştir. Bezeme eğer varsa, genellikle çömleklerin omuzlarında, çanakların karın kısımlarında, çanak ağızlarının dudağında kaburga biçimli olarak basit bantlar boyunca çizi hatlar halindedir. Bazen de kalınlaştırılmış bir çömlek ağzında bir sıra baskı bezek görülebilir. Bundan daha karmaşık çizi bezek oldukça nadirdir. Her bakımdan göze çarpan çeşitlilik, el yapım tekniklerinin kullanımındaki özgünlük, her kabın biçimlendirilmesi ve yüzey işlemlerinin yapılması için harcanan zaman, çömlekçi fırınından ziyade açık hava fırınlarında pişirilmiş olmaları; bütün bunlar, Erken Demir Çağı el yapımı çanak çömleğinin hane halkı tarafından üretildiğini düşündürmektedir. Yapılan kazılarda, Erken Demir Çağının sonlarına doğru ikinci bir çanak çömlek geleneğinin varlığı ortaya çıkmıştır. Bu grup çanak çömlek, Erken Demir Çağı el yapımı çanak çömlekten her bakımdan farklıdır: tamamen farklı kap biçimleri, devetüyü renk ve daha ince yapısı, şekillendirme ve bitirmede çarkın kullanılması, daha basit yüzey işlemleri, ara sıra mikalı astar ya da boya astarın kullanılmış olması ve yüksek ısıda fırınlanması, bu farklılıkları meydana getirir. Özellikle bütün kap biçimleri ile bunların özelliği, Erken Frig döneminin, klasik Frig çanak çömlek gruplarıyla kusursuz benzerlikler göstermektedir.

Erken-Orta Frig döneminde (MÖ 950–550) devetüyü çanak çömlekler çeşitli yabancı etkilere ve işgallere rağmen yüzyıllarca sürmüş bir gelenektir. Bu gelenek yerel grupların sadece sınırlı bir bölümü etkilemiştir.

“Gordion'da, Erken Frig döneminin başlarında (YHSS 6, MÖ 950–800), yerel çanak çömlek endüstrisinin baskın ve kalıcı özü gri mallarda kalmıştır. Bunlar, Erken Frig dönemi süresince dikkat çekici olmuşlar, Hellenistik sonuna kadar da devam etmişlerdir (YHSS 3, MÖ 330–150). Gri mallar, sadece kullanım kaplarını değil kaliteli malların da çoğunu kapsamaktadır. Daha sonraki Lidya, Pers ve son olarak Helenistik politik ve kültürel baskısı altında bile, gri mallar hala tüm grubun %50'den fazlasını oluşturmakta ve açıkça daha eski dönemlerin zanaat geleneği özelliklerini devam ettirmektedir” (Henrickson, 2007: 193).

Boyalı çanak çömleklere, Orta Frig'e göre Erken Frig tabakalarında daha sık rastlanmaktadır. Kazılarda, az sayıda özellikle Erken Frig, boyalı çanak çömleği ile karşılaşmıştır. Boyalı çanak-çömleğe Orta Frig tabakalarında az rastlanılsa da, belirgin birkaç örnek bulunmuştur. Tamamına yayılan astar, genelde kırmızımsıdır ve kabın omuz kısmında beyaz bir paneli belirler; bu paneller içindeki bezeme çoğunlukla geometrikse de doğadan alınmış motifler de bulunabilir. Belli atölyelerin değişik tip ve büyüklükte kaplar yapmış oldukları düşünülmektedir. Tek bir kil kaynağı birden fazla atölye tarafından kullanılmış olabilirse de, bölgedeki uygun kilin çeşitliliği göz önüne alındığında, atölyelerin sayısı, buradan yola çıkarak tahmin edilebilmektedir.

Erken Frig döneminde, dikkat çeken bir özellik ise, Gordion'un içinde ya da yakınında mevcut olan kalkerli Sakarya Nehri kilinin kısıtlı kullanılmış olmasıdır. Bu durum, Erken Demir Çağı özellikleri ile belirgin bir farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Buluntular incelendiğinde Erken Frig atölyelerinin nehir yataklarının yakınında olması gerekmektedir. Orta Frig döneminde şehrin büyümesiyle, taleplerin de artmış olduğu ve kil bileşimlerine bakıldığında şehre yakın alanlardaki kil kullanımının arttığı anlaşılmaktadır. Gri (indirgeme pişirimli) çanak çömleğin yaygın olmasının nedeninin, belki de, yakıtın daha etkin kullanılması ve bazı killerde yaşanan (özellikle kalkerli olanlarda) problemlerin azlığı olabileceği görüşünü ortaya çıkarmaktadır. Bu pişirim tekniği kesinlikle çok çeşitli kil bileşenlerinin neden olabileceği geniş renk çeşitliliğini gizleyebilmektedir (oxide pişirim, koyu kırmızıdan kahverengi, sarı ve neredeyse beyaza kadar bir renk çeşitliliğine sebebiyet verebilir). Bunun sonucunda, bitirilmiş çanak çömlekler, daha tek tip görünebilmektedir.

MÖ 6. yüzyılın başlarında Gordion, Lidya egemenliği altına girmiştir. Sınırlı sayıdaki Lidya ve "Lidya etkili" (Lydianizing) çanak çömlek, Gordion'un her tarafında çeşitli miktarlarda bulunmuştur. Bu çanak çömleğin, gerek formlar, gerek üretim biçimleri ve gerekse bitirimi ve bezeme bakımından yerel çanak çömlek geleneği üzerindeki etkisi, çok azdır. Dikkate değer olabilecek sadece bir Lidya kap formu alınmış, bu da tamamen asimile edilmiştir.

MÖ 6.yy sonlarında, Akamenid işgali sonrası, yerel çanak çömlek endüstrisi üzerindeki yabancı etkisi, görülebilir bir hale gelmektedir. Daha önceki yerel kaliteli çanak-çömlekler, genellikle gri/siyah olarak yapılmaktadır. Bununla birlikte,

kazılarda ince ürünlerde, biçim özellikleri yerelden çok Akamenid olan (örneğin: alt gövdesi sıg ve yuvarlak olan, uzun açılan ağızlı "Akamenid çanaklar" ya da küresel gövdeli uzun boyunlu, bir veya iki kulplu içki kapları), boyalı devetüyü ya da açkılı/perdahlı kırmızı astarlı ürünlere benzeme eğilimi gözlemlenmektedir. Yabancı etkisi, çanak çömlek gruplarının elit kısmında, (örnek: içki kapları) daha fazla yoğunlaşmıştır. Eski dönemlerden beri var olan ve çoğunluğu oluşturan, aynı kap ve ağız biçimlerini sürdürerek ve yine gri çanak çömlek tercihini kullanarak yavaşça gelişimine devam etmektedir. Büyük miktarlarda Yunan çanak çömleği, hem ince ürünler (Siyah Figürlü Ürünler) ve hem de şarap ve yağ taşıyan amforalar olmak üzere buraya varmıştır. Ancak bu kez de, Yunan ince ürünleri, çok az da olsa yerel grupları etkilemiştir.

Helenistik döneme kadar, yerel çanak çömlek grupları üzerindeki Yunan etkisi belirlenmiştir. Özellikle yiyecek ve içeceklerin kişisel tüketimine yönelik olarak kullanılan ithal Yunan siyah firnisli yerel gruplar tarafından özümsemiştir. Kap biçimlerinin çeşitli şekillerde kopya edilmeleri büyük bir sadakatle yapılsa da, hepsi yüzlerce yıllık gri mal kullanılarak üretilmektedir. Yunan ilk örneklerinin siyah yüzeylilerinin taklidine yönelik gösterilen çaba ise ender olarak görülmektedir. Her ne kadar depo kapları gibi diğer bazı kullanım kapları uzun süreli yerel gelenekten türemişse de, pişirme kapları bile değişmiştir. Bin yıl önce başlayan zanaat geleneği, MÖ 2.yy.da Gordion'un terk edilişi ile sona ermiştir.

3. FRİGLERDE MİMARİ SERAMİKLER

Pişmiş toprak levhalar (terakota), bir yerleşimin tarihi, kronolojisi ve mimari dekorasyonu hakkında bilgi veren önemli arkeolojik buluntulardır. Fırınlanmış kil levhaların birbirine geçmiş halde üst üste yerleştirilmesiyle oluşturulan çatılar hem suya hem de yangına karşı dayanıklıdır. Bu yüzden günümüz çatı kiremitleri olarak nitelendirebileceğimiz bu levhalar geleneksel çamur dam yöntemine göre önemli avantajlara sahiptir.

“Friglerde Mimari Seramikler” olarak ele alınan bu bölümde aşağıda verilen bilgilerin büyük bir kısmı; Arkeolog Matt Glendinning’in yazdığı “Frig Pişmiş Toprak Mimari Levhaları” adlı makalesinden esinlenerek aktarılmıştır.

Başlangıçta tapınaklarda kullanılan levhaların ilk örnekleri basit ve işlevseldir, ancak Akdeniz kıyılarında teknoloji gelişmesi ile üreticiler kiremitlerin görünen yüzlerini kabartma ve/veya boya ile detaylandırmışlardır. Çok geçmeden tasarım ve süslemede bölgesel üsluplar ortaya çıkmaya başlamıştır. Sparta'da rağbet gören "Lakonia" üslubu, antikçağ boyunca varlığını korumuştur ve günümüzde "İspanyol" yada "Akdeniz" çatı adıyla halen kullanılmaktadır.

Frig evlerinde çatı ve dış cephelerinde kullanılan boyalı kabartmalar, geometrik ve figürlü desenlerden meydana gelen pişmiş toprak levhalara Pazarlı'dan başka, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde ve özellikle Gordion'da rastlanmaktadır. Bu boyalı kabartmalar, geometrik ve figürlü desenler, Frig sanatının, Anadolu'da çok eskiden beri kökleşmiş geleneklerin, doğuda en çok Mezopotamya'dan, batıda İon'dan gelen sanat etkilerinin karışması sonucu meydana gelmiş ve zamanla kendisine has bir üslup kazanmıştır (İşcan, 2002a).

Fırınlanmış kilden kalın levhalar su sızdırmadığı için birçok arkeolojik yerleşmede büyük miktarlarda bulunmaktadır. Bu özellikleri ve üzerlerindeki bezemeler onları mimari ve sanatsal açıdan ideal nesnelere yapmaktadır.

Kiremit teknolojisi Anadolu ve Frig yerleşkelerinde hem dini yapılarda hem de kamu yapılarında kullanılmıştır. Karmaşık süslere sahip terakotalar Frig başkenti Gordion'da MÖ 6.yüzyılda (Geç Frig Dönemi) yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yerleşmede Helenistik Döneme tarihlenen çatı kiremitlerine dair kanıtlar bulunmakla birlikte, bunlar az süslü ve daha basittir.

Antik çatı sistemlerine ait birçok ana unsur Gordion'da kullanılmıştır. Temel çatı elemanları ve diğer mimari öğeler şunlardır.

1- Düz kiremitler: Suyu çatının eğimiyle kanalizasyon eden modern ahşap kiremitlere benzeyen, kenarları yükseltilmiş düz levhalardır.

2- Kaplama kiremitleri: Yan yana dizilmiş düz kiremitlerin aralarını kapatan ve dolayısıyla koruyan eğimli ya da kavisli kiremitlerdir.

3- Mahya kiremitleri: İki yana eğimli çatının birleştiği noktayı kaplamak üzere tasarlanmış büyük kiremitlerdir.

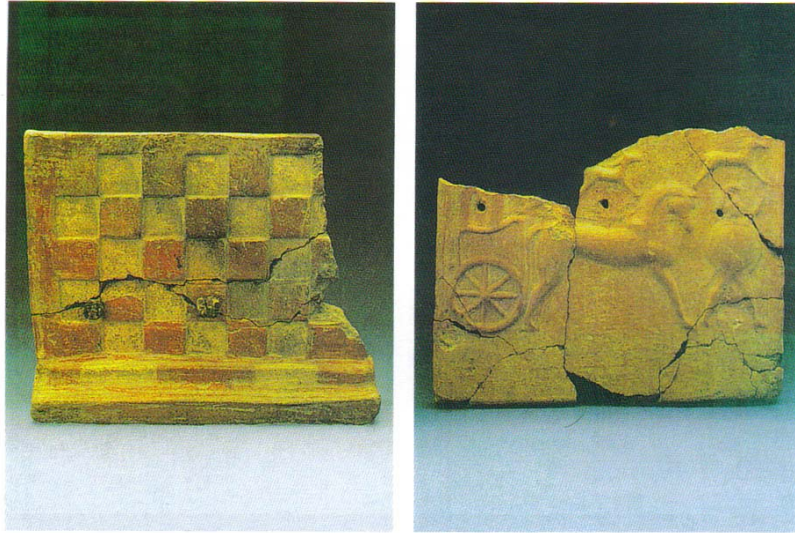
4- Saçak kiremitleri: Suyun çatının kenarlarından içeriye sızmasını önleyen ya da onu çörtten yardımıyla yapının uzağına atan yanları yükseltilmiş kiremitlerdir.

5- Kripter: Çatı kiremitlerinin en tepe noktasında kiremitleri birleştiren bir tür çatı kiremidi (Resim45).

Resim 45. Pişmiş Topraktan Yapılmış Kripter
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 242.

6- Kaplama levhaları: Ahşap hatılları korumak için ya da tamamen dekoratif amaçlı kullanılan dikey levhalardır.

Resim 46. Pişmiş Topraktan Yapılmış Kaplama Levhaları
Kaynak: Uçankuş, 2002: 439.

7- “Akroter: Tepelik anlamına gelir. Yunan tapınaklarında alınlığın saçak tepesine konulan heykel ve süslere denir” (Turani, 2000: 9). Akroterler tapınak görünüşünü taklit eden bütün mimarlık yapılarında ve lahitlerde görülür.

Kullanımlarındaki amaç, alınlığın sert geometrik havasını yumuşatmak ve cephe estetiğini zenginleştirmektir. Akroter'in klasik ölçüsü, alınlık yüksekliğinin yarısına eşit yüksekliktir. Akroter olarak genellikle sivilize edilmiş bitki ve ışık motifleri kullanılır. Klasik ve Helenistik devirlerde akroter olarak bitki motifinin yanında tanrı, tanrıça ve mitolojik heykeller de görülmektedir; nadir olarak da aslan gibi motifler görülür. Akroterler pişmiş toprak ve mermerden yapılırlardı. Köşe akroterleri ön ve yan olmak üzere iki cephelidir (Resim 47).

Resim 47. Pişmiş Topraktan Yapılmış Akroter
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Katalğu, 2007: 242.

8- Antefiks: Eski yapılarda kiremitlerin uçlarını tutmak amaçlı ve genelde çatılara veya frizlerine konulan çoğu pişmiş topraktan yapılmış olan süsler. Bir başka türü iç ve dış frizlerin süslemesinde kullanılan küçük ve alçak kabartmalardır (<http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=antefiks>, 2008)(Resim48).

Resim 48. Pişmiş Topraktan Yapılmış Antefiks
Kaynak: Uçankuş, 2002: 438.

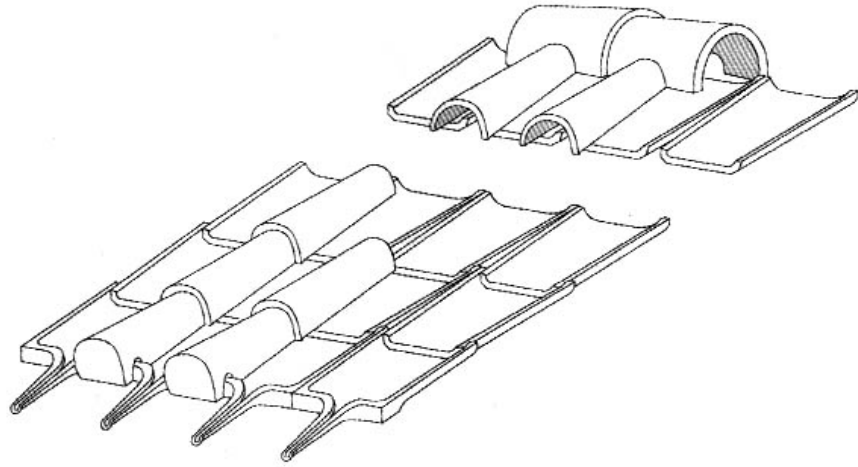
Klasik Arkeolojinin sanat tarihi kökleri uzun süre kiremitlerin süsleyici özelliklerine önem vermiştir. Gordion'dan bir kısım kiremit, her biri tek başına sanat eseri gözüyle incelenmiş, MÖ 7. yüzyıl başı 5. yüzyıl sonu arasında çeşitli tarihlere yerleştirilmiştir. Yakın zamanda yapılan çalışmalar kiremitlere öncelikle çatının birbiriyle ilgili elemanları gözüyle bakmaktadır ve çatıları malzeme, form, yüzey işçiliği, arkeolojik bağlam gibi ortak özelliklerine göre bir bütün olarak tanımlamaya çalışmaktadır.

Bu şekilde iki çatı sistemi yeniden düzenlenerek rekonstrüksiyonu yapılmış: Bir tanesi volkanik cam, mika ve polikristalli kuvars içeren grimsi kilden üretilmiş 613 adet kiremitten (Çatı 1), diğeri ise içinde kalsiyum karbonat, feldspat, volkanik kaya, cam ve kuvars bulunan devetüyü renkli kilden oluşturulmuş 478 kiremitten meydana gelmektedir. Bunların Orta Frig Dönemi sitadelindeki bir dizi yapı için seri üretilmiş oldukları düşünülmektedir.

Rekonstrüksiyonu yapılmış bir çatı, tek tek kiremitlerin verdiği tarihi bilgilerden daha fazlasını elde etmemizi sağlamaktadır. Gordion çatıları belli bazı

tasarım özellikleri taşımaktadır: kaplama levhaları, çörtenli saçak kiremitleri, boru benzeri kiriş örtüleri, kapama kiremitleri boyunca devam eden geniş bezeme şeritleri, Anadolu'da Yunanistan'dan daha yaygın görülür. Çatı 1 Batı Anadolu ve İyonya ile bağlantılıdır; bu bölgelerde Miletos Didyma, Sardeis ve Düver'de benzer kiremitler bulunmuştur. Daha ziyade Frigya'ya özgü olan Çatı 2'nin ise (Resim 49) Neandria, Sardeis, Düver ve Pazarlı' da yakın örneklerine rastlanmıştır. Ancak en yakın ve köklü benzerlikler Lidya Krallığı'nın başkenti Sardeis'te görülmektedir. Bu durum, kiremit üretiminin Gordion'a MÖ 6. yüzyılın başında Lidya'nın Orta Anadolu'da genişlemeye başlamasıyla geldiğini düşündürmektedir.

Anadolu'daki kiremit geleneği sahip olduğu zengin bezemeleri ile ünlüdür ve Gordion'daki yapılar boyalı ya da kabartmalı motiflerle süslenmiştir. Sadece Gordion, Düver ve Pazarlı'dan bilinen bitişik köşe ve korkuluk levhalarından meydana gelen yatay bezeme şeritleri yaygındır.

Resim 49. Çatı 2 Sisteminin Çizimi

Kaynak: Glendinning, 2007: 184.

Gordion'daki zengin bezemeler üç farklı sanatsal beğeniye yansıtılmaktadır: Yunan, Frig ve Yakındoğu. Örneğin Çatı 1'in yan kenarı üzerindeki yıldız ve tomar deseni (Resim 52), İyonya ile Yunanistan'daki küçük ölçekli sanatlarda yaygındır. Diğer kiremitler üzerinde görülen baklava motifleri (Resim 50), dil motifleri ve bitkisel bezemeler (Resim 52), dama tahtası ve karelerin Orta Anadolu ve Frigya' da

uzun ve köklü bir geçmişi vardır. Figürlü bezemelere sahip olanlar ise doğrudan Yakındoğu ilk örneklerinden, yani atlı arabayla yapılan av karşılıklı duran aslan ve boğa veya Theseus ve Minotauros olarak tanımlanan bir mücadeleyi betimleyen panolardan alınmıştır (Resim 51). Böyle seçmecî tavrı açıklamak çok güçtür. Bu durum bir dereceye kadar beklenebilir, çünkü Gordion önemli bir doğu-batı güzergâhı üzerindedir ve Lidya ile Persler gibi büyük güçlerin arasında kalmıştır. Fakat tasarımları kimin, niçin seçtiği gibi temel sorular cevaplanmayı beklemektedir. Bazı araştırmacılar süslemelerdeki çeşitliliği Friglerin sanatsal yetersizliklerine ve özgünlükten yoksun olmalarına bağlarken, diğerleri kozmopolit bir refah, saygınlık ve güç havası yaratmak için yerel yöneticiler tarafından meydana getirilen yapay bir bileşim olduğu kanaatindedir. Gordion Orta Frig Döneminde zengin ve iyi ilişkilere sahip bir merkez olduğu düşünülürse ikinci görüş daha mantıklı görünmektedir.

Resim 50. Baklava Bezemeli Askılı Firiz Levhası
Kaynak: Uçankuş, 2002: 440.

Resim 51. Theseus ve Minotauros'un Betimlendiği Askılı Firiz Levhası
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 230.

Resim 52. Yağmur Suyu Oluğu
Kaynak: Uçankuş, 2002: 440.

Resim 53. Yağmur Suyu Oluk Levhası

Kaynak: Uçankuş, 2002: 440.

Gordion'da yapılan kazılarla karşılaştırıldığında Orta Anadolu'daki diğer yerleşmelerde daha az kazı ve araştırma yapılmıştır. Kiremit üretimleri hakkında bildiklerimiz sınırlıdır. Anadolu'nun iç kesimlerinde MÖ 6. yüzyılda bir çeşit ortak kiremit kültürü yani üretim ve süslemede kullanılan ortak ilkeler ya da ortak bir "dil" gelişmiştir. Kiremit üreticileri mutlaka birbiriyle iletişim halinde oldukları düşünülürse, farklı yerleşimlerden gelen kiremitlerin aynı kalıplardan yapıldığı (özellikle Batı Anadolu'da) görülmektedir. Tasarım ve teknolojiadaki ortak özellikler belki de, kalıpları aletleri ve desen kitaplarıyla başlıca nehir yataklarını izleyerek (yani Küçük Menderes, Gediz, Büyük Menderes, Sakarya ve Kızılırmak) dolaşan gezgin zanaatkarlar tarafından yaratılmıştır.

Midas Şehrinde Sakarya nehri yakınında bulunan kiremitler epeyce kırıktır, ancak genelde Yunanistan'ın doğusu ile İyonya' da görülen yumurta ok dizisi, kuş dizileri ve Meandr motifleri gibi tipik bezemeler taşıdıkları anlaşılmaktadır. 1964'teki kaçak kazılar ve yaklaşık bir düzine müzedeki koleksiyonlardan bilinen Düver pişmiş toprak mimari levhaları daha iyi korunmuştur, Gordion'daki Çatı 1 ve 2' ye benzer bir sisteme sahiptir. Bir kaplama levhasındaki atlı ve Grifon' un üslubundan

da fark edileceği üzere, bazı Yunan ve İyonya özellikleri açıktır. Bunların benzerleri 6. yüzyılın ortası ve üçüncü çeyreğine ait Khios ve Klazomenai boyalı kaplarında bulunur. Fakat en çarpıcı özellik, Dağlık Frigya'daki iyi bilinen işlenmiş kaya cepheleri üzerinde yer alan baklava (Resim 53–54), gamalı haç ve Meandr motifleri ile süslenmiş kaplama levhalarıdır. Gordion'dan sonra kiremit açısından en zengin yerleşme Kızılırmak kavsisi içindeki Pazarlı'dır. MÖ 6. yüzyıl yapıları çok çeşitli motiflerle süslü kaplama levhaları tarafından korunuyordu. Bunlar arasında hayat ağacının iki yanında yer alan şahlanmış keçiler (Resim 55), aslan ve boğa çiftleri, yürüyüş düzeninde hoplitler, kentauros çiftleri ve Frig sanatında görülen tipik dörtlü kare motifi bulunur. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki kiremitli bir yapı rekonstrüksiyonu birkaç yönden hatalıdır, ama yerel beğenilerin şekillendirdiği yoğun ve titiz süslemeler doğru verilmiştir. Çörtenli saçak kiremitlerinin tasarımı Gordion'daki Çatı 2'ninkilerle aynıdır ve "Frig Üslubu" olarak adlandırılabilir.

Resim 54. Askılı Firiz Levhası-I

Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 228.

Resim 55. Askılı Firiz Levhası-II

Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 229.

Resim 56. Askılı Firiz Levhası-III

Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 231.

4. FRİGLERDE DİĞER SERAMİK ÜRÜNLER

Frigler mutfak eşyaları ve mimari seramiklerin dışında farklı seramiklerde üretmişlerdir. Bu seramiklerden bazıları işlevsel amaçlı iken bazıları ise işlevsel değildir. Diğer seramikler olarak sınıflandırdığımız bu seramiklere örnek olarak şunları gösterebiliriz; Üç ayaklar, kaideler, figürinler, heykelcikler, mühürler, ağırşaklar.

1- Üç Ayaklar

Resim 57. Pişmiş Topraktan Yapılan Üç Ayak
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 224.

2- Kaideler

Resim 58. Pişmiş Topraktan Yapılan Kaide-I
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 224.

Resim 59. Pişmiş Topraktan Yapılan Kaide-II
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 224.

3- Figürinler

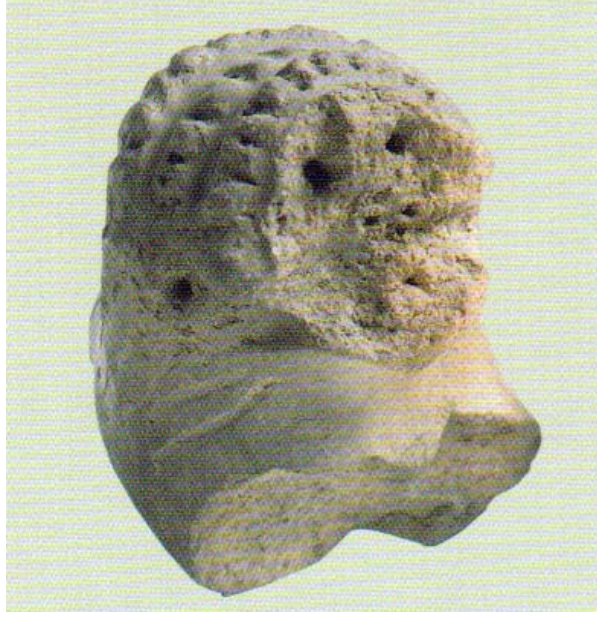

Resim 60. Pişmiş Topraktan Yapılan Figürin Başı
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 225.

4- Heykelcikler

Resim 61. Pişmiş Topraktan Yapılan Aslan Heykelciği
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 225.

Resim 62. Pişmiş Topraktan Yapılan Aslan Heykelciği Parçası
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 225.

5- Mühürler

Resim 63. Pişmiş Topraktan Yapılan Mühür-I
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 226.

Resim 64. Pişmiş Topraktan Yapılan Mühür-II
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 226.

6- Ağırşaklar:

Resim 65. Pişmiş Topraktan Yapılan Ağırşaklar
Kaynak: Friglerin Gizemli Uygarlığı Kataloğu, 2007: 227.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FRİG SANATI VE SERAMİKLERİNDEN ÇIKIŞLI KİŞİSEL YORUMLAR

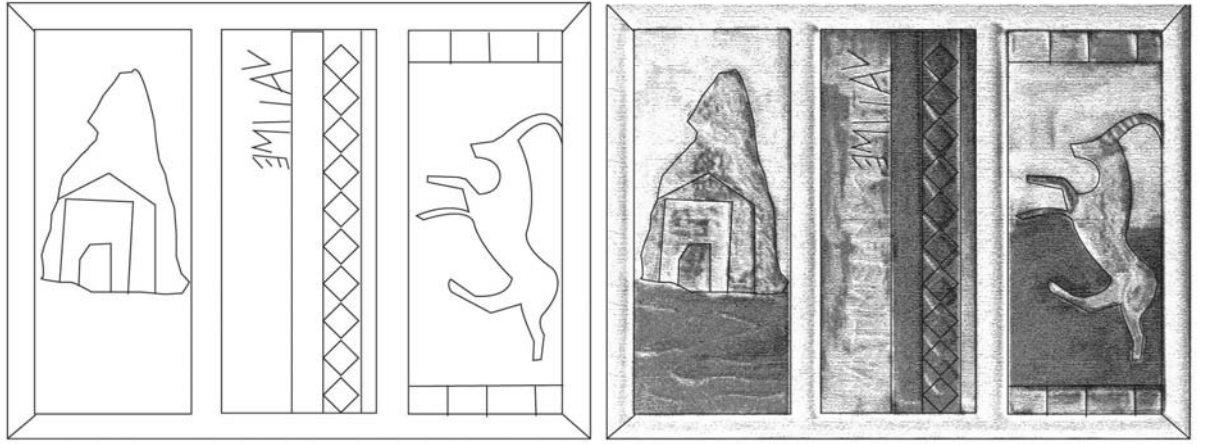
1. KİŞİSEL YORUMLARDA SERAMİKLERİN TASARIM SÜRECİ

“Frig Sanatı ve Seramiklerinden Çıkışlı Kişisel Yorumlar” bölümünde yer alan seramik çalışmalarının temelinde, yüksek lisans ders aşamasında ele alınan konu önemli rol oynamıştır. Sanat Seramiği, Anadolu Seramik Tarihi, Çamur Tornasında Tasarım derslerinin kapsamında yoğun olarak Anadolu Medeniyetlerinden Frig Uygarlığının ele alınması bu tezin konusunun seçiminde de etkili olmuştur. Frig Uygarlığı üzerine yapılan araştırmalar, eskiz çalışmaları seramiklere kişisel yorumlar olarak yansımıştır. Seramik sanatı tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Frig seramiklerinin, kişisel yorumlamalarla günümüz sanat anlayışı içerisinde değerlendirilmesi, geçmişin sanat anlayışının kavranılmasına, günümüze taşınmasına ve günümüz sanat anlayışının da farklı açılımlar kazanmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Binlerce yıl öncesinde ortaya konmuş, birçok anlamı ve gereksinimi üzerinde taşıyan bu üretimlerin, günümüzle olan bağlantıları yaratma zenginliği olarak görülebilmektedir.

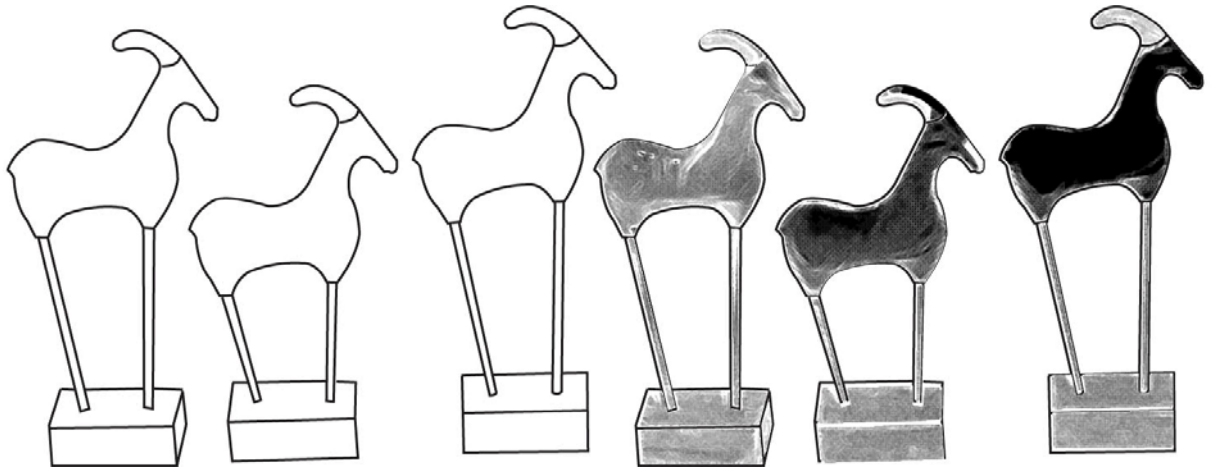
Geçmiş Anadolu Uygarlıklarına ait seramiklerin günümüz sanatçıları tarafından yeniden ele alınması ve yorumlanması, çağdan çağa değişen güzel anlayışına yeni ve özgün önermeler olarak katkı sağlayacaktır.

Ortaya çıkan seramik çalışmaları İzmir ve İstanbul olmak üzere iki büyük kentimizin özel galerilerinde sergilenme imkânı bulmuştur. “Anadolu’dan İzler Seramikte Yansımalar” adı ile anılan bu yurt içi karma seramik sergilerinde yer alan çalışmalar yüksek lisans tez aşamasına gelindiğinde başlangıç noktasını oluşturmuştur.

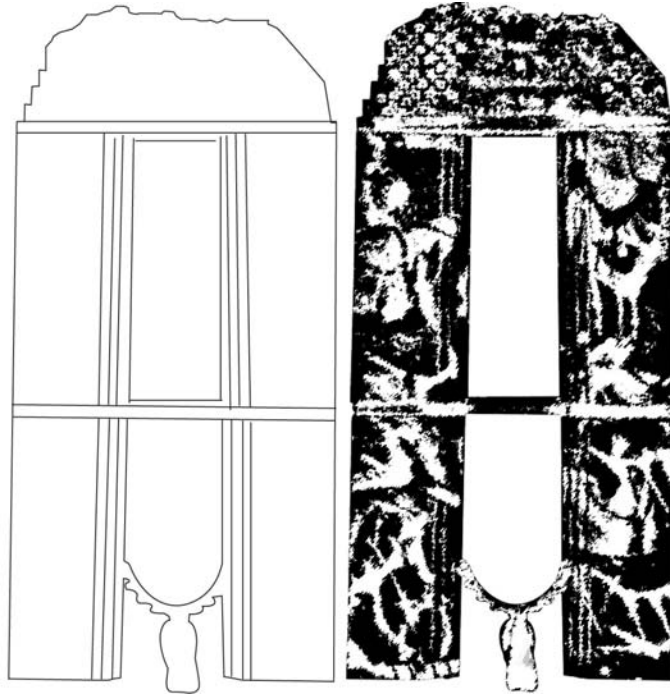
Bu bölümde, örneklenen seramikler önceleri ders aşamasında yoğun olarak ele alınan Frig Uygarlığı sanatının ve seramiklerinin etkilerinin doğal bir sonucudur. Frig Uygarlığının kimliğini oluşturduğu düşünülen temel öğelerden yola çıkılarak seramik çalışmalarının eskizleri ve tasarımları oluşturulmuştur.

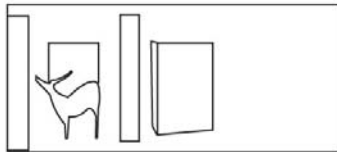
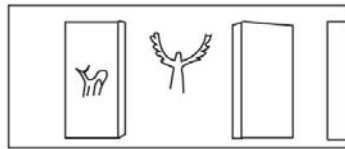
Resim 66. Eskiz 1

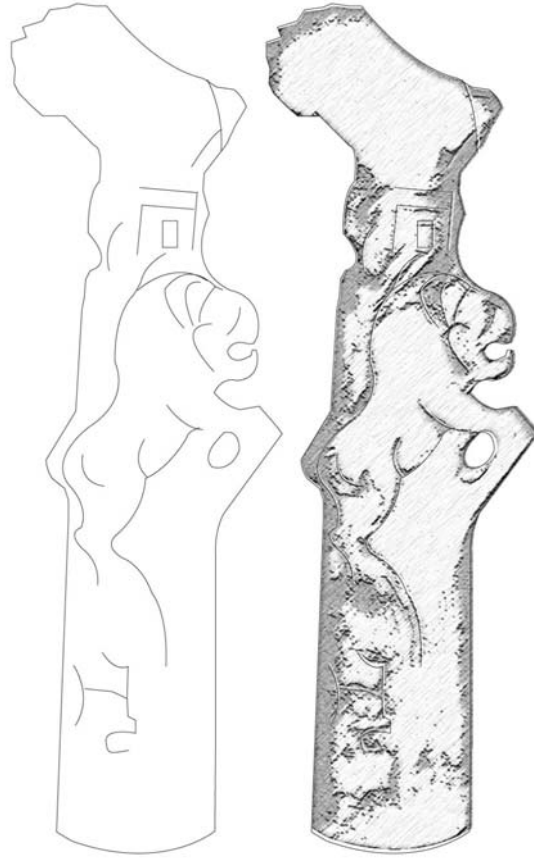
Resim 67. Eskiz 2

Resim 68. Eskiz 3

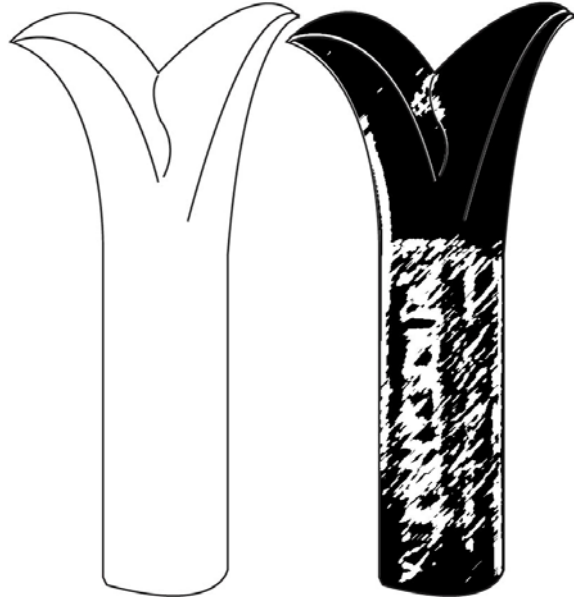
Resim 69. Eskiz 4

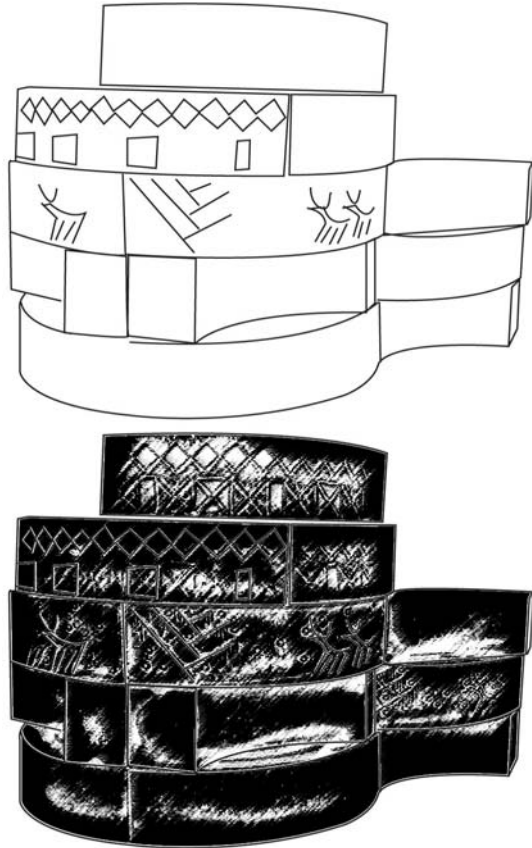
Resim 70. Eskiz 5

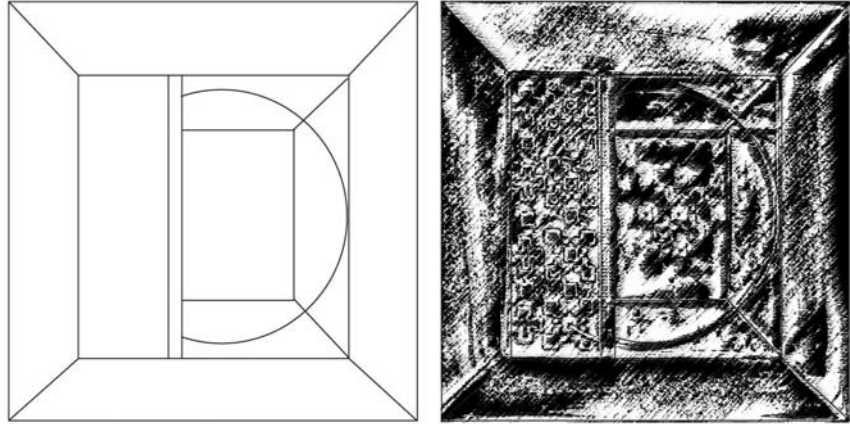
Resim 71. Eskiz 6

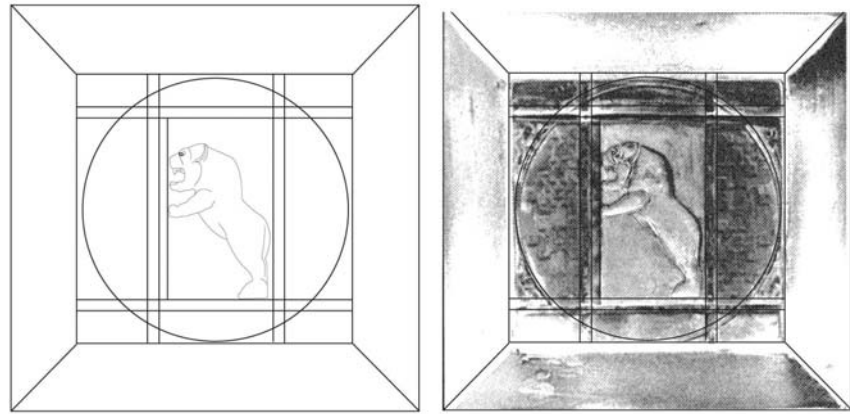
Resim 72. Eskiz 7

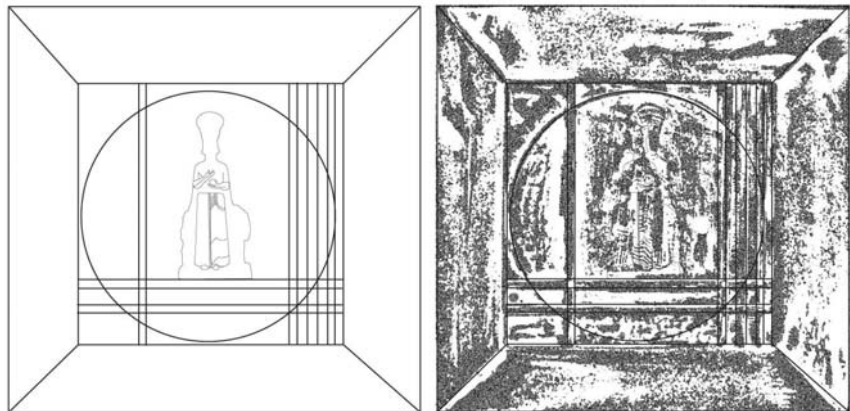
Resim 73. Eskiz 8

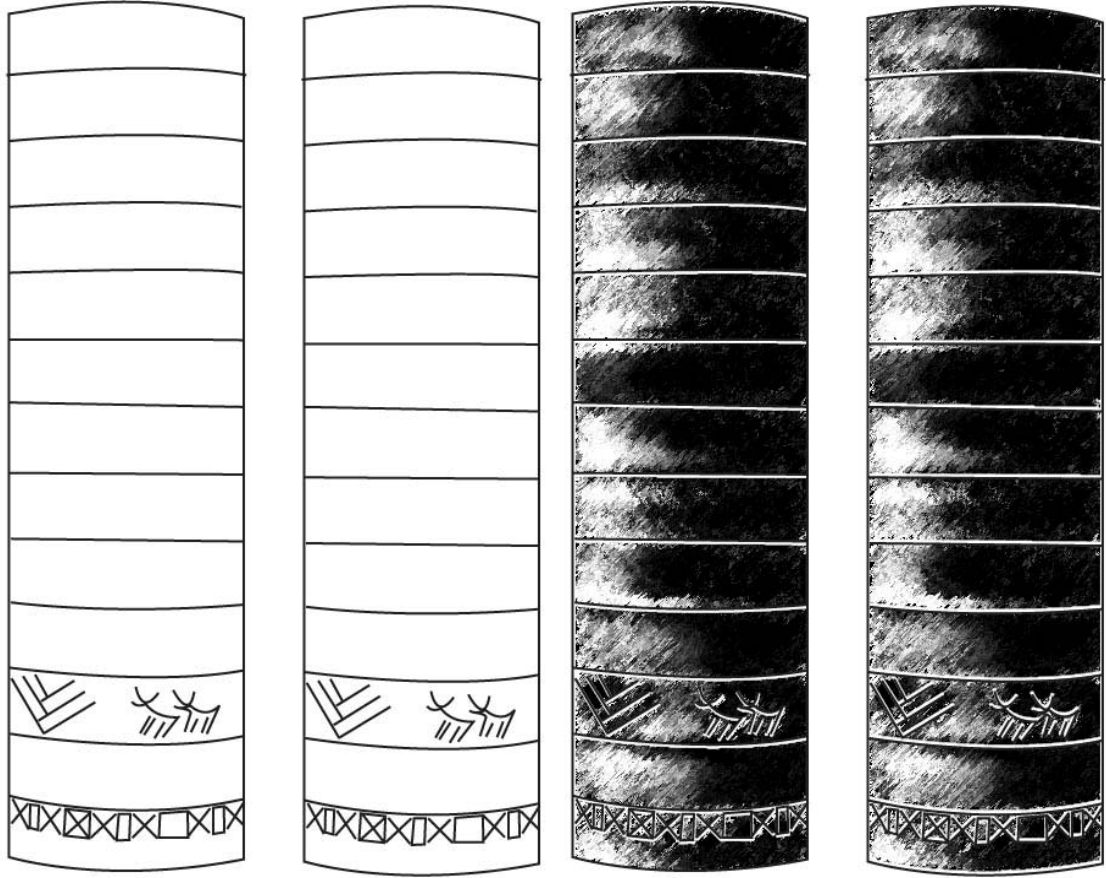
Resim 74. Eskiz 9

Resim 75. Eskiz 10

Resim 76. Eskiiz 11

Resim 77. Eskiiz 12

Bu öğeler, özellikle kaya mezar anıtları üzerindeki Friglere özgü geometrik motifler, aslan kabartmaları, dini inançlarına ait ana tanrıça heykelleri, seramiklerin üzerlerine yaptıkları kabartmalar, çizgisel, geometrik ve hayvan motifleri, Frig dilindeki bir takım yazıtlar, kabartma ve rölyef şeklinde tez kapsamında yapılan kişisel yorumları ile seramik form ve yüzeylere aktarılmıştır. Özellikle Frig sanatında ve seramiklerinde kullanılan kabartma ve bezemelerin üzerinde durulmuştur.

Bu seramik formlarda, yaşadığımız çağın çizgileriyle, binlerce yıl önce yaşamış Frig uygarlığının izlerinin harmanlanarak kişisel yorumlar üzerinde buluşması amaçlanmıştır.

2. KİŞİSEL YORUMLARDA SERAMİK ÇALIŞMALARIN YAPIM AŞAMALARI

Seramik çalışmaların tasarım aşaması; düşünsel bir süreç olan eskizlerin uygulama yapılacak seviyeye getirilmesidir. Tasarım aşaması seramik çalışmaların oluşum evreleri arasında en önemli olanıdır. Çözümlemiş bir tasarımın uygulama aşaması teknik yeterlilik ve el becerisine bağlı olarak gerçekleştirilir.

Yapılan tasarımlar, uygulama aşamasında elle ve alçı kalıp yöntemi ile şekillendirilmiştir. Maket araştırmaları ve orijinal boyuttaki çalışmalar 1200°C'lik şamot çamuru ve Eczacıbaşı döküm çamuru kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Elle şekillendirme ile yapılan üç boyutlu çalışmalar plaka yöntemi ile ayakta durabilecek formlar haline getirilmiştir. Kalıp yöntemi ile yapılan çalışmalar ise alçıdan birebir modeller üzerinden çok parçalı kalıplar hazırlanarak, daha sonra döküm çamuru ile formlar oluşturulmuştur. El ve kalıp yöntemi ile şekillendirmenin ardından, çamur deri sertliğinde iken çeşitli aletler kullanılarak kabartmalar, oymalar ve fırça ile bezemeler ve rötuşları yapılmıştır.

Seramik ürünlerin kırılmadan ve en az kayıpla dikkatlice kurutulmasına özen gösterilmiştir. Her parçanın 1000°C fırında bisküvi pişirimi yapılmıştır.

Sırlama aşamasında özellikle 1200°C'lik artistik sırlar tercih edilmiştir. Frig dönemi sanatı ve seramiklerinde görülen renk etkilerinin yakalanması temel amaç olmuştur. Bu çalışmada Frig Vadisi içinde yer alan bölgelerdeki (Çatören, Altıntaş) yeşil ve kırmızı topraklardan alınan örneklerle astar çalışmaları araştırılmıştır. Bu araştırmalar bizzat seramik çalışmalar üzerinde fırça ile bezeme aşamasında başarı ile uygulanmıştır ve çıkan sonuçlar memnuniyet vericidir. Bunun yanı sıra temel olarak ele alınan çömlekçi kili, yıkanmış Uşak kaoleni, sülyen, kalay oksit, demir oksit gibi hammaddelerin kullanıldığı Mumlu görünümde mat sırların elde edilmeye çalışıldığı artistik sırlar üzerinde denemeler yapılmış ve başarılı sonuçlar, seramik çalışmalarında kullanılmıştır.

Resim 78. Bisküvi Pişirimi İçin Fırının Yerleştirilmesi

Resim 79. Sırlı Pişirim Sonrası Fırının Boşaltılması

3. SERAMİK ÇALIŞMALARDAN ÖRNEKLER

Resim 80. "Frig Kapısı" 65X35X10 cm, 2007, Şamot Çamuru 1200 °C, H. Pekyaman

Resim 81. “Frig Kapısı” Detay

Resim 82. “İsimsiz 1” (25X65X6 cm) X3, 2007, Şamot Çamuru 1200 °C, H. Pekyaman

Resim 83. "İsimsiz 1" Detay 1

Resim 84. "İsimsiz 1" Detay 2

Resim 85. "İsimsiz 1" Detay 3

Resim 86. "Aslantaş" 65X15X10 cm, 2007, Şamot Çamuru 1200 °C, H. Pekyaman

Resim 87. “Aslantaş” Detay

Resim 88. "İsimsiz 2" 65X30X15 cm, 2007, Şamot Çamuru 1200 °C, H. Pekyaman

Resim 89. "İsimsiz 2" Detay

Resim 90. "İsimsiz 3" Düzenleme 40X120X20 cm, 2007, Döküm Çamuru 1200 °C, H.Pekyaman

Resim 91. "İsimsiz 3" Detay

*Resim 92. "İsimsiz 4" 3'lü Düzenleme (40X20X9 cm)X3, 2008, Döküm Çamuru
1200 °C, H. Pekyaman*

Resim 93. "İsimsiz 4" Detay 1

Resim 94. "İsimsiz 4" Detay 2

Resim 95. "İsimsiz 4" Detay 3

Resim 96. "İsimsiz 5" Düzenleme 25X50X40 cm, 2008, Ön Görünüm, Döküm Çamuru 1200 °C, H. Pekyaman

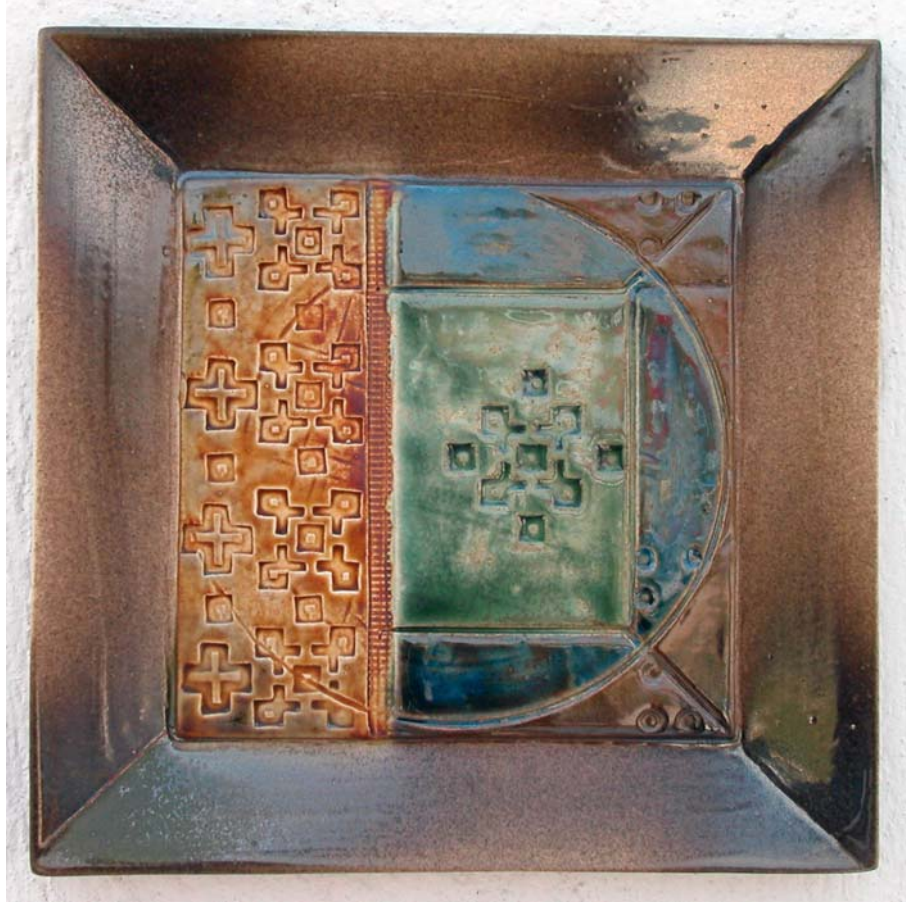
Resim 97. "İsimsiz 5" Arka Görünüm

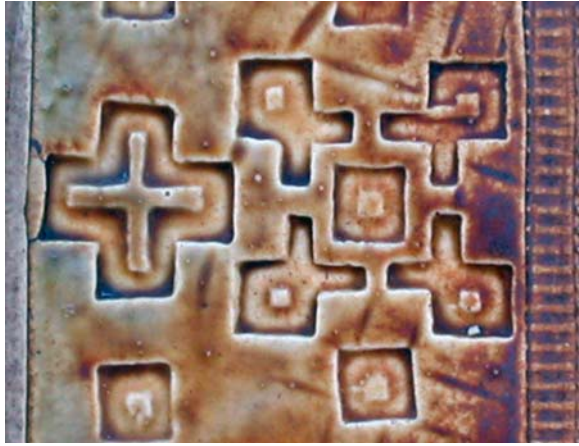
*Resim 98. “İsimsiz 6” Düzenleme (72X21X7 cm)X2, 2008, Döküm Çamuru
1200 °C, H. Pekyaman*

Resim 99. “İsimsiz 5 – 6” Detaylar

Resim 100. "Frigya Centrum I" 17X17X2 cm, 2008, Döküm Çamuru 1200 °C, H. Pekyaman

Resim 101. "Frigya Centrum I" Detay

Resim 102. "Frigya Centrum II" 27X27X2 cm, 2008, Döküm Çamuru 1200 °C, H. Pekiyan

Resim 103. "Frigya Centrum II" Detay

Resim 104. "Frigya Centrum III" 37X37X2 cm, 2008, Döküm Çamuru 1200 °C, H. Pekiyan

Resim 105. "Frigya Centrum III" Detay

Resim 106. "İsimsiz VII" 27X35X2cm, 2008, Döküm Çamuru 1200 °C, H. Pekiyan

Resim 107. "İsimsiz VII" Detay

SONUÇ

Frigler M.Ö. 750'den sonra ilk kez siyasi bir topluluk olarak Anadolu'da ortaya çıkmış olan ve yaşadığı bölgeye kendi adıyla (Frigya) anılacak kadar izlerini bırakmış bir uygarlıktır. Frigler yapmış oldukları mimari ve kaya anıtları, heykelleri, marangozluk-madencilik-dokumacılık ve küçük el sanatları ürünleri ve seramiklerinde kimliklerini çok açık bir biçimde ortaya koymuşlardır. Bu kimlikleri sayesinde de günümüze kadar gelebilmişler ve bir uygarlığa adını verecek kadar büyük bir çapta tanınmışlardır.

Günümüzde de gerek müzelerde gerekse de yaşam alanlarımızda Frig Uygarlığına ait eserleri gördüğümüzde etkilenmemek imkânsızdır. Yapılan bu çalışmada Frig Uygarlığının özellikle seramikleri ve diğer alanlardaki sanatları irdelenmiş, yaptıkları eserler ve bu eserler üzerindeki motiflerden etkilenilmiştir. Günümüz sanat anlayışı doğrultusunda seramik malzemenin sonsuz şekillendirme olanakları ile çağdaş tasarımlar yapılarak, modern seramik formlar üzerine Frig Uygarlığını yansıtan temel öğeler uyarlanmaya çalışılmıştır.

Yapılan bu çalışmada; Friglerin arkeoloji alanının dışında sanatsal bir gözle ele alınması, genel sanat anlayışlarının yeniden anımsatılması, seramiklerinin biçimsel olarak sınıflandırılması ve bununla birlikte estetik anlayışlarının ve duygularının yeniden hissettirilmesi hedeflenmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma Anadolu toprakları üzerinde vücut bulan Frig Uygarlığının bıraktığı eşsiz mirasa sahip çıkabilmek, koruyabilmek ve genç nesillere örnek olabilmek adına yapılmıştır. Özellikle seramik sanatı adına bir kaynak olabilmesine de ayrıca özen gösterilmiştir.

KAYNAKÇA

Akurgal, E. (2005) *Anadolu Kültür Tarihi*. (19. Basım). Tübitak Popüler Bilim Kitapları 67, Ankara: Başak Matbaacılık.

Akşit, B. (1993). *Frigler ve Frigya İle İlgili Antik Kaynaklar*. (Yayınlanmamış YL Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara: Dönmez Ofset.

Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, ESKİ ANADOLU ve TRAKYA Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar. (2003). (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi 18. Cilt. (1986). İstanbul: Interpress Basın ve Yayıncılık A.Ş. adına Hürrem Fila.

Çaypınar, Z. G. (1991). *Frigler'in Kökeni ve Tarihi*. (Yayınlanmamış YL Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya.

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 3. Cilt. (1997). İstanbul: Yem Yayın (Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları).

Friglerin Gizemli Uygarlığı. (2007). (I. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları/2613.

Glendinning, M. (2007). Frig Pişmiş Toprak Mimari Levhaları. *Friglerin Gizemli Uygarlığı*. (I. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları/2613. 181–187.

Henrickson, R.C. (2007). Frig Çanak Çömleği. *Friglerin Gizemli Uygarlığı*. (I. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları/2613. 189–200.

İşcan, N. (2002a). *Fotoğraflarla AYZİNİ Frigya Vadisi.*, No:31, Eskişehir: İşcan Yayınları.

İşcan, N. (2002b). *Frigya.* No:33, Eskişehir: İşcan Yayınları.

Kaya, T. (2007). *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında Frigler.* (Yayınlanmamış YL Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Ankara.

Polat, G. (1993). *İstanbul Arkeoloji Müzesinden Bir Grup FRİG KERAMİĞİ,* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Müze, Sergi ve Koleksiyon Katalogları Dizisi:5.

Turani, A. (2000) Sanat Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Remzi Kitabevi

Tüfekçi Sivas, T. (1999). *Eskişehir – Afyonkarahisar – Kütahya İl Sınırları İçindeki FRİG KAYA ANITLARI.* Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları; No:1156.

Tüfekçi, Sivas, T. (2007). Frigler ve Frig Uygarlığı. *Friglerin Gizemli Uygarlığı.* (I. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları/2613. 9–14.

Uçankuş, H. T. (2002). *Ana Tanrıça Kybele'nin ve Kral Midas'ın Ülkesi FRİGYA (Kültür Rehberi).* Yayınlar Dairesi Başkanlığı Sanat Eserleri Dizisi / 348. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları/2977.

Umar, B. (1982). *FRİGYA,* İstanbul: Ak Yayınları Kültür Kitapları Serisi:6.

www.hermetics.org/frigler.html, 20.04.2008.

<http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=antefiks>, 17.06.2008

www.yazilikaya.somee.com, 20.04.2008.

EKLER

SÖZLÜK

- Ağırşak** : Yün, iplik eğrilen iği ağırlaştırmak için alt ucuna geçirilen yarım küre biçiminde, ortası delik seramik parça.
- Bezek (Bezeme)** : Sistemli bir şekilde tekrarlanan süsleme motifi. Bezemede hayvan ve bitki gibi doğa unsurları geometrik olarak üsluplaştırılarak tekrarlanan bir motif haline getirilir.
- Figürin** : Genellikle canlı varlıkları betimleyen, kolayca taşınabilir nitelikte üç boyutlu küçük sanat yapıtı.
- Firnis** : Vernik, Cila. Toprakta yapılmış obje üzerine boya kili kullanılmasına denir.
- Friz** : Özellikle eski tapınakların üst kısımlarında, taş işlemlerini süsleyen kabartmalı ya da oymalı yontu şeridi.
- Grifon** : Kartal başı, kanatları ve pençesi ile aslan vücudunun birleştirilmesinden meydana gelen hayali varlık.
- Krater** : Geniş ağızlı orta yükseklikte bir kaptır. Grekler şarabı saf olarak içmez, onu su ile karıştırırlardı. Krater su ile şarabı karıştırmak için yapılmıştır.
- Kült** : Mezar eşyası.
- Meandr** : Ege denizine akan, Yunanlıların Maiandros ve bizim Menderes dediğimiz kıvrıla kıvrıla akan nehrin kıvrımlarına benzeterek Yunanca isminden alınan, bir çeşit dik açılı ya da yuvarlak kıvrımlı süse denir. Kıvrım biçimlerine göre meandr çeşitli isimler alır.
- Megaron** : Önünde bir giriş, hol kısmı ve içinde yalnız bir odası olan taştan Yunan evi. Bu tek odanın ortasında bir ocak bulunurdu. Megaronun ağaç mimariden taşa dönüştürüldüğü kabul edilir. Megaronun ilk ahşap örnekleri taş çağlarında Doğu ve Orta Avrupa'da bulunmakta idi.
- Metop** : Kare biçiminde rölyef olup Yunan dor üsluplu tapınaklarda arşitravin üzerinde yer alan frizi bezemek için kullanılır. Metopların aralarında üç çizgili triglifler bulunur.

Ortostad	: Antik yapılarda en alt kısımda yer alan dikine duran köşeli yüksek blok taşlara denirdi.
Perdah	: Bir maden levhayı, duvarı ya da topraktan yapılmış objenin yüzeyini iyice düzeltmek, parlatmak.
Rekonstrüksiyon	: Bazen restitüsyonla aynı anlamda kullanılan bu sözcük, restitüsyona göre inşa etmeyi ya da buna göre yapılan anıtı ifade eder.
Semerdam	: Beşik örtüsünü ya da ters kayığı andırır biçimde olan çatı ve lahit kapakları için kullanılan sözcük.
Sivastika	: Kökeni neolitiğe dayanan Anadolu'da kullanılmış haç biçimine benzeyen bir figürdür. Sonraları Sümerler, Frigler ve dönem ülkeleri de kullanmıştır.
Sitadel	: Kale, merkez kale, iç kale anlamında kullanılır.
Stratigrafi	: Yerbilimin katmanları inceleyen koluna verilen isim.
Sub	: Alt.
Tümülüs	: Anadolu'nun piramitleri olarak da adlandırılan tümülüsler Frigler'le birlikte Anadolu'ya gelmiş olan anıtsal mezarlardır. Toprak, çakıl, kum ve taş gibi çeşitli yerel maddelerden, suni olarak yapılan yığma tepe, tümsek gibi mezarlara tümülüs adı verilir.
Urna	: Pişmiş toprak ya da tunçtan yapılan vazoya benzer kapaklı veya kapaksız kap.